

Till statsrådet och chefen för Utbildningsdepartementet

Genom beslut den 25 januari 2001 bemyndigade regeringen statsrådet Thomas Östros att tillkalla en utredare med uppdrag att utreda vissa frågor om kortare yrkesutbildningar inom högskolan. Med stöd av bemyndigandet förordnades fr.o.m. den 6 februari 2001 rektorn Hasse Odenö till särskild utredare.

Som sekreterare förordnades fr.o.m. den 6 februari t.o.m. den 15 mars 2001 departementssekreteraren Lucie Mandaus och fr.o.m. den 12 mars 2001 utredaren Susanna Hammarberg.

Som experter att ingå i en referensgrupp förordnades den 9 april 2001 kanslirådet Charlotte Abrahamsson, Utbildningsdepartementet, utredaren Therese Ahlqvist, Högskoleverket, professorn Ingela Josefson, Södertörns högskola, kanslirådet Karin Odencrants, Utbildningsdepartementet samt vice ordföranden Martin Willén, Sveriges Förenade Studentkårer.

I enlighet med direktiven har utredningen sammanträffat med övriga kommittéer och utredningar som är verksamma inom eller har beröring med det område som utredningen berör, såsom Kommittén om gymnasieskolans utbud av studievägar (dir. 2000:35) och Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning (dir. 1996:26, 1996:41). Vidare har utredningen sammanträffat med berörda myndigheter och organisationer såsom Högskoleverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, arbetsmarknadens parter samt universitet och högskolor.

Monica Berglund och Camilla Karlsson, kommittéservice, har bistått utredningen.

Uppdraget ska slutredovisas senast den 15 december 2001. I enlighet med direktiven ska ett delbetänkande lämnas med förslag till examensbenämning, en översiktlig beskrivning av vilka utbildningar som redan idag finns inom högskolan och som berörs av förslaget samt eventuella förslag till förändring av högskolelagen. Delbetänkandet En ny yrkeshögskoleutbildning (SOU 2001:40) överlämnas härmed.

Stockholm i maj 2001

Hasse Odenö

/Susanna Hammarberg

Innehåll

Sammanfattning	9
1 Utredningens uppdrag och arbete	15
1.1 Uppdraget.....	15
1.2 Utredningens arbete	16
2 Yrkesutbildning inom högskolan – några definitioner och utgångspunkter	19
2.1 Eftergymnasial yrkesutbildning – huvudsakligen högskolans ansvar.....	19
2.2 En definition av begreppet yrkesutbildning.....	21
2.3 Det finns ett behov av att förtydliga kvalitetskraven vad avser beprövad erfarenhet.....	22
2.4 Högskolans yrkesutbildningar i relation till Kvalificerad yrkesutbildning (KY)	24
3 Samhällets efterfrågan på utbildning.....	29
3.1 Utbildning ger tillväxt	29
3.2 Efterfrågan på högskoleutbildning är stor	29
3.3 Ökad efterfrågan på eftergymnasial utbildning	33

4	Utbildningsutbudets utformning har betydelse för minskad social snedrekrytering	35
4.1	Kortare, yrkesinriktade utbildningar rekryterar en högre andel studenter från studieovana miljöer	35
4.2	Få elever från gymnasiets yrkesinriktade gymnasieprogram uppnår särskild behörighet för högre studier	37
5	Andelen korta examina i högskolan minskar	41
6	Antalet YTH-examina minskar	47
6.1	Yrkesteknisk högskoleutbildning – YTH	47
6.2	Inriktning av YTH-examina	48
6.3	YTH-studenterna: majoriteten män, många från studieovana miljöer.....	51
6.4	Arbetsgivare positiva till YTH	52
6.5	Studiestödet är en viktig fråga för YTH-studenterna.....	53
6.6	För YTH krävs särskild marknadsföring då utbildningen riktar sig till äldre studerande	54
6.7	YTH-utbildningarnas utveckling försvåras genom gamla bestämmelser	55
7	Varför anordnar inte högskolan kortare utbildning?	57
7.1	Utbildningsutbudet måste breddas och utvecklas för att rekrytera fler studenter	57
7.2	Det är kostsamt att skapa nya utbildningsalternativ.....	58
7.3	En förlängd utbildning innebär en ökad kostnad.....	60

8	Internationell utblick	63
8.1	Översikt	63
8.2	Norge: korta yrkesutbildningar blir högskolans ansvar	64
8.2.1	Kortare yrkesutbildning en del av högskolan	64
8.2.2	Yrkesinriktad kandidatutbildning	65
8.3	Storbritannien inför en ny kort yrkesinriktad högskoleutbildning	66
8.3.1	En ny examen: Foundation degree	67
9	Utredningens förslag.....	69
9.1	En yrkeshögskoleexamen	69
9.2	Skälen för mitt förslag	71
Bilagor:		
1	Kommittédirektiv.....	75
2	Utbildningar i högskolan kortare än 120 poäng	81
3	Högskoleverkets rapport om kortare yrkesutbildning i andra länder	91
4	Kontakter under utredningsarbetet	101
5	Referenser	105

Sammanfattning

Bakgrund

Högskolan är sedan högskolereformen 1977 den huvudsakliga anordnaren av eftergymnasial utbildning i Sverige. Från och med den 1 januari 2002 föreslås högskolans utbud kompletteras genom att försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning (KY) föreslås bli permanent. Bakgrunden till regeringens förslag att inrätta en ny eftergymnasial utbildningsform är bland annat arbetslivets stora behov av yrkesinriktad utbildning.

Några definitioner

Yrkesutbildning karaktäriseras av att den syftar till att ge den utbildade möjligheter att efter genomgången utbildning och rimligt långt praktiserande kunna verka inom ett yrke som anställd eller egen företagare. I betänkandet behandlas yrkesutbildning som kräver högskolestudier. Yrkesutbildning som ges i högskolan ska liksom all högskoleutbildning bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För konstnärlig utbildning gäller att den ska bygga på konstnärlig grund och beprövad erfarenhet.

Den viktigaste skillnaden mellan högskolans utbildningar och KY har att göra med utbildningarnas olika förhållande till forskning – det vill säga utvecklandet av ny kunskap. Högskolan ska enligt högskolelagen bedriva såväl utbildning som forskning. Högskolans utbildning ska ha ett nära samband med forskning. Högskolans organisation är uppbyggd efter detta förhållande. Genom högskolans koppling mellan utbildning och forskning ges en garanti för att den kunskap som studenten får är den mest moderna. Av detta följer också att högskolan skapar nya utbildningar allt eftersom nya förutsättningar ges genom kunskapsutvecklingen. Denna framåtsyftande och utvecklande roll som

högskolan har – mot nya branscher och områden – är central inte minst i tillväxthänseende.

Beprovd erfarenhet

Högskolelagens krav på att all högskoleutbildning ska bygga på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprovad erfarenhet ger utrymme för olika tolkningar om var tyngdpunkten ska eller kan ligga inom olika utbildningar. Dagens kunskapssyn betonar och framhåller ofta de teoretiska aspekterna av kunskap. Sådan kunskap som är av mer praktisk natur får ofta stå tillbaka för den teoretiska.

Högskoleutbildning måste bygga på flera aspekter av kunskap. Detta gäller särskilt för de flesta yrkesutbildningar. Högskolelagen är tydlig på denna punkt. För många utbildningar är det avgörande hur väl de lyckas integrera olika former av kunskap. Det är därför viktigt att utveckla kvalitetskriterier som ett stöd i högskolornas utveckling av utbildningen. Jag avser att återkomma till detta i mitt slutbetänkande.

Efterfrågan

Näringsliv, samhälle och individer efterfrågar högre utbildning i allt större grad. Samtidigt råder inom flera sektorer en osäkerhet om vilken kompetens som arbetsmarknaden kommer att efterfråga i framtiden. Det finns dock en stor uppslutning kring uppfattningen att det kommer att ställas högre krav på individen inom många områden. KY är genom sin flexibilitet och starka arbetslivsanknytning en viktig utbildningsform. Samtidigt finns det starka skäl som talar för att även högskolan ger ett större utbud av kortare utbildningar med tydlig yrkesinriktning:

- Samtidigt som arbetslivet ställer krav på högre utbildning råder allt större osäkerhet om exakt vilken kompetens som kommer att behövas. Det blir därför viktigt att en utbildning ger individen både särskilda yrkeskunskaper och förmåga att själv utveckla nya kunskaper och färdigheter.
- Högskolan har genom sin forskningsverksamhet och bredd möjlighet att utveckla utbildningar mot nya områden och nya yrkesfunktioner.

- Möjlighet till återkommande utbildning blir allt viktigare.

Strävan efter en jämn social fördelning av studenter gäller naturligtvis all högskoleutbildning. Trots stora ansträngningar är det fortfarande så att högskoleutbildning rekryterar relativt få studenter från studieovana miljöer. Erfarenheter visar att för att rekrytera dessa grupper till högskolan är det särskilt viktigt att utbildningen är kort och har en tydlig yrkesinriktning.

Kartläggning

Min kartläggning visar att endast ett fåtal högskolor erbjuder kortare, yrkesinriktad utbildning i någon högre utsträckning. Bland de som har ett utbud av sådan utbildning kan nämnas Luleå tekniska universitet, Växjö universitet, Mitthögskolan och Lunds universitet. Göteborgs universitet erbjuder flera kortare utbildningar med konstnärlig inriktning. Högskolan i Gävle ger flera YTH-utbildningar.

Andelen korta examina (mindre än 120 poäng) har minskat från att läsåret 1993/94 ha utgjort 47 procent av det totala antalet examina, till att år 2000 endast omfatta 8 procent av det totala antalet examina. Även antalet yrkesteknisk högskoleexamen (YTH) har minskat. Läsåret 1993/94 var antalet YTH-examina 485. Läsåret 1999/00 var det 313.

Kartläggningen visar på positiva erfarenheter av YTH hos såväl studenter som arbetsgivare. Trots detta finns det vissa negativa tendenser i utvecklingen av YTH. Utbildningen har svårt att marknadsföra sig då den vänder sig till andra grupper av studenter än vad högskolans övriga utbildningar gör. Vidare har nuvarande bestämmelser om studiestöd, som innebär att endast sådana utbildningar som anordnades 1994 berättigar till förmånligare studiestöd, fått som konsekvens att utveckling av nya inriktningar av YTH försvärats.

Det finns flera orsaker till att högskolan inte anordnar kortare yrkesutbildning i någon högre utsträckning. Högskolans resurser per student har minskat. Detta har inneburit att högskolan rationaliserat sin verksamhet och kurser som inte är ekonomiskt lönsamma har lagts ner. Det är också mycket kostsamt att utveckla nya utbildningar. En orsak är utbildningar som riktar sig mot nya grupper av studenter. Inom många områden har det samtidigt skett

en utveckling som gjort en förlängning av utbildningen nödvändig. Det gäller för flertalet av högskoleingenjörsutbildningarna. Samtidigt kan det hos högskolan finnas en tendens att vilja förlänga utbildningarna. Många ämnesföreträdare menar att en förlängning ofta innebär en kvalitetsförbättring. Naturligtvis är detta mestadels sant, men en förlängning av utbildningarna medför samtidigt en kostnad. Denna är inte alltid motiverad i relation till de krav som ställs i arbetslivet.

Internationell utveckling

Kortare yrkesinriktade utbildningar på högre nivå erbjuds i samtliga länder som utredningen kommit i kontakt med. I flera europeiska länder pågår idag en utveckling mot att mer yrkesinriktade utbildningar lyfts in som en del i högskolesystemet. Ett exempel på detta är Norge. I Storbritannien har nyligen inrättats en ny examen – foundation degree – som har stora likheter med en sådan utbildning som jag föreslår.

Förslag

Mot denna bakgrund föreslår jag att nuvarande yrkesteknisk högskoleexamen breddas mot nya områden och namnet ändras till yrkeshögskoleexamen. Yrkeshögskoleexamen ska kunna ges med flera inriktningar och utbildningen bör breddas ytterligare mot nya områden inom bland annat teknik, vård och omsorg samt handel och ekonomi. Utbildningen ska erbjudas till studenter med yrkeserfarenhet från särskild bransch, men också till studenter som kommer direkt från gymnasiet och har grundläggande behörighet för högskolestudier. Utbildningen ska liksom all högskoleutbildning vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För konstnärlig utbildning ska gälla att den ska vila på konstnärlig grund och beprövad erfarenhet. Utbildningen ska svara mot ett långsiktigt och klart definierat behov på arbetsmarknaden och ingå i högskolans ordinarie utbud. Min bedömning är att utbildningen inom fem år bör omfatta cirka tjugotusen helårsstudenter.

Yrkeshögskoleexamen bör omfatta minst 60 poäng och högst 80 poäng och vara påbyggbar.

För behörighet bör krävas grundläggande behörighet för högskolestudier – men för att ge utbildningen en naturlig koppling till

gymnasieskolan bör gälla att högskolorna ska vara restriktiva med att sätta upp särskilda behörigheter för de studenter som kommer direkt från gymnasieskolan. Detta gäller både studerande som kommer från gymnasiets yrkesinriktade program och studenter från gymnasiets studieförberedande program. För de studenter som har yrkeserfarenhet, ska högskolorna vara restriktiva med att sätta upp andra behörigheter än särskild yrkeserfarenhet.

I de fall det är nödvändigt med särskild behörighet – exempelvis i fråga om viss teknisk utbildning – kan högskolorna överväga möjligheten att anordna utbildningen så att den istället ger en högskoleexamen.

Det är kostsamt att utveckla nya utbildningar. Någon form av incitament bör därför övervägas för att stimulera högskolan att utveckla nya yrkesutbildningar.

Jag återkommer i mitt slutbetänkande närmare till inom vilka områden utbildningen bör ges, frågor som rör styrning, förslag till finansiering samt studiestöd. Jag kommer då särskilt beakta behovet av en jämn könsfördelning bland studenterna vid dessa utbildningar.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Uppdraget

Mitt uppdrag är att utreda vissa frågor om kortare yrkesutbildningar inom högskolan. Jag ska se över den nuvarande strukturen på högskolans kortare yrkesutbildningar. Denna översyn ska utgå från den yrkestekniska utbildningen (YTH), bland annat för att se om YTH kan utvecklas mot nya områden och mot nya studerandegrupper. Jag ska analysera behovet av kortare yrkesutbildning främst mot bakgrund av de stora strukturförändringar som sker inom såväl näringslivet som den offentliga sektorn. I uppdraget ingår även att klarlägga arbetsmarknadens behov av olika kortare yrkesutbildningar.

Vidare ska jag utreda och lämna förslag till sådana förändringar som bör vidtagas för att det skall vara möjligt att utöka antalet kortare yrkesutbildningar i högskolan inom nya områden. Olika examensbenämningar skall övervägas. Jag ska därutöver analysera om den högre bidragsandelen i studiemedlen för YTH-studerande bör bibehållas.

I uppdraget ingår även att överväga behovet av komplettering av högskolelagen och högskoleförordningen avseende begreppet beprövad erfarenhet. Slutligen ska jag lämna förslag på kriterier för utvärdering av de kortare yrkesinriktade högskoleutbildningarna. Arbetet skall slutredovisas den 15 december 2001.

I enlighet med direktiven skall jag lämna ett delbetänkande den 4 maj 2001 avseende följande:

- förslag om examensbenämning,
- översiktlig beskrivning av vilka utbildningar som redan idag finns inom högskolan och som berörs av förslaget, samt
- eventuella förslag till förändringar i högskolelagen.

1.2 Utredningens arbete

Uppdraget omfattar en kartläggning av utbudet av kortare yrkesutbildningar inom högskolan. Högskoleutbildning är sådan utbildning som ges inom högskolan och som omfattas av högskolelagen och högskoleförordningen. Utbildning inom ramen för exempelvis Polishögskolan och Försvarshögskolan berörs därmed inte.

Enligt utredningens direktiv ska kortare utbildningar granskas. Med kortare tolkar jag det som att utbildningen ska vara kortare än det stora flertalet högskoleutbildningar som är från tre år och längre. Utbildningarna ska vidare enligt direktiven vara minst 60 poäng varför de utbildningar som berörs är mellan ett och ett halvt år (60 poäng) och två och ett halvt år (100 poäng).

Enligt utredningens direktiv ska yrkesutbildning granskas. Naturligtvis ingår sådan utbildning som regleras genom särskild yrkesexamen i högskoleförordningens examensbilaga (1993:100, bilaga 2). Även sådana utbildningar som leder till generell examen kan vara yrkesutbildningar. Detta gäller när utbildningen är ordnad i ett program vars syfte är att ge studenter de kunskaper som behövs för att fungera i ett yrke eller i en yrkesfunktion (till exempel journalistutbildning och civilekonomutbildning.) Däremot har jag inte räknat in sådan utbildning som enbart ges som fristående kurser, även om fördjupning i ett ämne i många fall också kan leda fram till en yrkesfunktion.

Jag har studerat samtliga högskolors utbildningsutbud genom utbildningskataloger och hemsidor på Internet. Speciellt har jag undersökt om högskolorna erbjuder några sammanhållande utbildningar som omfattar mindre än 120 poäng. Där det funnits behov av ytterligare upplysningar och eller eventuella klagoranden, har utredningen kontaktat berörda högskolor. De utbildningar som kartlagts är grundutbildningar, dvs. utbildning som inte bygger på någon tidigare akademisk examen eller utbildning.

Jag har sammanträffat med övriga kommittéer och utredningar som är verksamma inom eller har beröring med det område som min utredning berör. Dessa är Kommittén om gymnasieskolans utbud av studievägar (dir. 2000:35) och Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning (dir. 1996:26, 1996:41). Vidare har jag sammanträffat med berörda myndigheter och organisationer såsom Högskoleverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, arbetsmarknadens parter samt universitet och högskolor.

En referensgrupp har biträtt utredningen. I referensgruppen ingår följande personer: kanslirådet Charlotte Abrahamsson, Utbildningsdepartementet, utredaren Therese Ahlqvist, Högskoleverket, professorn Ingela Josefson, Södertörns högskola, kanslirådet Karin Odencrants, Utbildningsdepartementet samt vice ordföranden Martin Willén, Sveriges Förenade Studentkårer. Gruppen har haft ett möte.

I utredningen används genomgående begreppet högskolan som samlingsnamn för såväl universitet som högskolor. Begreppet högskoleutbildning omfattar således sådan utbildning som ges på såväl universitet som högskolor.

Statistik har presenterats uppdelad efter kön där så har varit möjligt.

2 Yrkesutbildning inom högskolan – några definitioner och utgångspunkter

2.1 Eftergymnasial yrkesutbildning – huvudsakligen högskolans ansvar

Vad som utgör högskola och högskoleutbildning är inte statistiskt. För att exemplifiera detta inleder jag med en kort översikt över tre viktiga reformer som rör den svenska högskolan och eftergymnasial utbildning.

Vid högskolereformen 1977 vidgades högskolebegreppet. Utbildningar som tidigare inte definierats som högskoleutbildning lades in i högskolans ordinarie utbud, till exempel utbildningar som leder till yrkena socionom, sjuksköterska och lärare. All utbildning på eftergymnasial nivå som inte direkt ansågs anknyta till gymnasiet definierades som högskoleutbildning. Senare har flera yrkesutbildningar lagts in i högskolan, bland annat sjöbefäls-, tandtekniker-, optiker- och trafikflygarutbildning.

1977 års högskolereform innebar att en samlad organisation för eftergymnasial utbildning skapades. Detta skulle motverka återvändsgränder i utbildningssystemet. En samlad organisation ansågs också spela stor roll för rekrytering av studenter från studieovana miljöer.

Samtidigt som reformen innebar en vidgning av högskolebegreppet, framhöll statsmakterna att all högskoleutbildning skulle vara forskningsanknuten och ge träning i kritisk bedömning. Formerna för forskningsanknytningen skulle dock tillåtas variera mellan olika utbildningsområden. Med detta menade regeringen att traditionella mönster för forskningsanknytning inte utan vidare kunde föras över till nya utbildningar. En aspekt på forskningsanknytning gällde möjligheterna att bygga på grundläggande högskoleutbildning med forskarutbildning och därmed vidga forskarutbildningens rekryteringsbas. En annan aspekt gällde förekomsten av forskning och forskarutbildning med direkt anknytning till olika utbildningars innehåll och problemområden.

Statsmakterna tryckte särskilt på vikten av att högskoleutbildningen knöt an till arbetslivet men ansåg inte att detta utgjorde något hinder för att utbildningen samtidigt var forskningsförberedande. Det centrala för forskningsförberedelsen var den kritiska skolningen, eller förhållningssättet till kunskap.

Nästa stora reform på högskoleområdet genomfördes 1993. Därmed ändrades emellertid inte grunden för 1977 års högskolereform. Högskolan fick en högre grad av självbestämmande och vikten av högskoleutbildningarnas yrkesrelevans nedtonades något av den dåvarande regeringen i propositionen Frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1). Högskolan fick själv bestämma över sitt utbildningsutbud. Utbildningar skulle anordnas i kurser eller program istället för som tidigare i centralt reglerade linjer. Ingen egentlig ändring gjordes dock avseende högskolans uppdrag som huvudsaklig anordnare av eftergymnasial utbildning.

Den nya högskolelagen som infördes 1993 anger högskoleutbildningens två hörnstenar som att högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För de konstnärliga utbildningarna gäller att de ska vila på konstnärlig grund och beprövad erfarenhet. Någon närmare definition av vad högskoleutbildning är finns dock inte vare sig i lagen eller i förordningen.

Regeringen föreslår i propositionen Kvalificerad yrkesutbildning (prop. 2000/01:63) att den femåriga försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning (KY) ska övergå till en reguljär eftergymnasial utbildningsform. Regeringen konstaterar i propositionen att varken arbetslivet eller utbildningssektorn på egen hand kan tillhandahålla en utbildning som kan svara mot efterfrågan från både arbetsliv och enskilda individer. KY är således en utbildningsform där både utbildningssystemet och arbetslivet medverkar. Arbetslivet deltar i såväl planering och utförande av utbildningen som finansiering av utbildningen. KY är eftergymnasial på så sätt att utbildningen precis som i högskolan ska bygga på de kunskaper eleverna får i gymnasieskolan. Utbildningen ska ha sin grund dels i den kunskap som genererats i produktionen av varor och tjänster, dels i vetenskap. Den ska ge såväl teoretiskt djup som en stark arbetslivsanknytning. Som regel gäller att KY ska omfatta två års studier och en tredjedel av tiden ska vara arbetsplatsförlagd. Utbildningen kan ges av såväl högskolan som kommuner, landsting och enskilda fysiska eller juridiska personer. Utbildningen får statsbidrag som ska förmedlas av en särskild

myndighet. Inriktning och omfattning av KY bestäms utifrån bedömningar om den framtida efterfrågan i arbetslivet. För att behålla aktualiteten och flexibiliteten i utbildningsutbudet får en utbildning aldrig starta mer än fem gånger utan tillstånd från den nationella myndigheten. I dagsläget omfattar KY cirka 12 000 platser. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2002.

Sammantaget visar detta att begreppet högskoleutbildning har förändrats under de senaste trettio åren. Högskolan har vidgats och kommit att omfatta flera utbildningar. KY föreslås inrättas som en ny eftergymnasial utbildningsform vid sidan av högskolan.

2.2 En definition av begreppet yrkesutbildning

Begreppet yrkesutbildning har varit föremål för många definitionsförsök med olika framgång. Man kan konstatera att det inte finns någon vedertagen, av alla accepterad, definition på vad som avses med begreppet. Yrkesutbildning kan ges på olika nivåer i utbildningssystemet. I denna utredning behandlas sådan yrkesutbildning som kräver högskolestudier. De skall bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i enlighet med högskolelagen.

Enligt min mening karakteriseras yrkesutbildning av att den syftar till att ge den utbildade möjligheter att efter genomgången utbildning och rimligt långt praktiserande kunna verka inom ett yrke som anställd eller egen företagare.

Skaran av yrken uppvisar en stor mångfald och spänner över områden som hantverk, konstnärskap, sjöbefäl och flygförare till bredare områden som tekniker, ingenjörer och en flora av vårdyrken.

Inom delar av högskolevärlden finns en uppfattning att yrkesutbildning skiljer sig från "traditionell" akademisk utbildning, vars syfte primärt är att vara forskningsförberedande. Många lägger i begreppet yrkesutbildning att den skiljer sig från traditionell akademisk utbildning genom att vara mer laborativt eller praktiskt inriktad. Då beaktar man inte att många utbildningar med lång akademisk tradition är både forskningsinriktade och yrkesinriktade, bland annat läkar- och civilingenjörsutbildning.

Jag ser ingen motsättning i yrkesutbildning och utbildning som ger behörighet till forskarutbildning. Dessa utbildningar kan ha olika fokus, men yrkesutbildning inom högskolan ska liksom all högskoleutbildning bygga på såväl vetenskaplig grund som beprö-

vad erfarenhet. Högskolelagen definierar detta närmare genom att ange att utbildningen skall ge studenten ett särskilt förhållande till kunskap, nämligen förmåga till självständig och kritisk bedömning, förmåga att självständigt lösa problem samt förmåga att följa kunskapsutvecklingen. Jag vill också erinra om att en av avsikterna med högskolereformen 1977 var att allmänt vidga basen för rekrytering till forskarutbildning bland annat genom att ge förutsättningar för forskarutbildning inom nya områden.

I Sverige finns två slags examina i högskolans grundutbildning, nämligen de generella examina och yrkesexamina. Liksom för generella examina är det kunskapsutvecklingen som ska avgöra innehållet i utbildningen när det gäller yrkesutbildning. Men här tillkommer också kravet på att särskilda mål ska vara uppfyllda i syfte att förbereda studenten för särskilda arbetsuppgifter eller för ett specifikt yrke. Utbildningsmålen för en yrkesexamen uttrycks normalt i termer av kunskap och färdighet/förmåga. Utbildningar som leder till generell examen kan också vara yrkesutbildningar. Detta gäller främst då utbildningen är ordnad i ett program vars syfte är att ge studenter de kunskaper som behövs för att fungera i ett yrke eller i en yrkesfunktion.

2.3 Det finns ett behov av att förtydliga kvalitetskraven vad avser beprövad erfarenhet

Högskolelagens krav på att all högskoleutbildning ska bygga på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet ger utrymme för olika tolkningar om var tyngdpunkten ska eller kan ligga inom olika utbildningar.

Den tolkning olika människor gör av lagen beror på hur vi uppfattar kunskap. Professor Ingela Josefson skriver i sin artikel Teoretisk och praktisk kunskap (1996) att vi idag ofta betonar och framhåller de teoretiska aspekterna av kunskap, något som hon kallar påståendekunskap. Vi skiljer detta från de mer praktiska aspekterna av kunskap, den så kallade förtrogenhetskunskapen. Förtrogenhetskunskap får också ofta stå tillbaka för den mer abstrakta påståendekunskapen. I vår kultur betraktar vi förtrogenhetskunskap ofta inte som kunskap. Därmed har denna kunskapsform svårt att finna utrymme i akademisk utbildning som huvudsakligen bygger på teoretiska kunskapstraditioner. Ingela Josefson menar att påståendekunskap och förtrogenhetskunskap

måste förenas. De fakta som studenten tillägnar sig i utbildningen blir kunskap först när de kan omsättas i praktisk handling. För att dessa olika kunskapsformer skall kunna balanseras med varandra krävs det att de rådande kunskapstraditionerna i högre utbildning breddas. De här aktuella utbildningarna kan ge bränsle till en vetenskapsteoretisk diskussion som kan komma högskolan i sin helhet tillgodo.

Regeringen skriver i sin proposition Kvalificerad yrkesutbildning (prop. 2000/01:63) i likhet med Ingela Josefsons resonemang, att den traditionella kunskapssynen ofta delat upp kunskap som praktisk eller teoretisk. Kunskap kan, enligt propositionen, indelas i olika former, såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. De olika formerna har inget hierarkiskt samband men är förutsättningar för varandra. Det sker också ett samspel mellan de olika formerna av kunskap. De olika formerna definieras enligt följande: fakta är kunskap som information. Förståelse är kunskap som meningsskapande. Färdighet är kunskap som utförande. Förtrogenhet är kunskap som erfarenhet. Tyngdpunkten av den ena eller andra formen kan, enligt regeringens mening, förskjutas i olika utbildningssituationer.

Det är inte möjligt att kritiskt pröva all kunskap. Förtroendekunskap kräver till exempel en förståelse som förvärvas genom praktisk erfarenhet – det kan till exempel röra sig om ett förhållningssätt till andra människor eller ett praktiskt handlag för ett yrke. Denna kunskap kompletterar annan kunskap.

Högskoleutbildning måste bygga på såväl påståendekunskap som förtrogenhetskunskap. Detta gäller särskilt för de flesta yrkesutbildningar. För en läkare är det självklart att studenten för att klara sitt yrke behöver såväl teoretisk kunskap som en väl utvecklad förtrogenhetskunskap. I utbildningens uppläggning ingår därför en stor del arbetsplatsförlagd utbildning och träning för den kommande yrkesrollen genom möten med patienter etc. För läkaryrket är det också viktigt att utbildningen utformas i samklang med arbetslivet, där mycket av forskning och utveckling sker. Där har man löst det bland annat genom att lärarna inom läkarutbildningen samtidigt arbetar som läkare i hälso- och sjukvårdsorganisationen. Läkarutbildning och mycket av den medicinska forskningen är på så sätt uppbyggd i nära relation med sjukvårdsorganisationen.

Exemplet med läkarutbildningen visar att beprövad erfarenhet i form av yrkeskunskaper inte är något nytt i högskolan. Flera

utbildningar innehåller ett stort mått av detta. Ett annat exempel är optikerutbildning, där glasslipning är ett viktigt moment. Detta moment kan knappast sägas ha en vetenskaplig grund – samtidigt kan det inte uteslutas ur utbildningen.

Högskolelagen är tydlig vad gäller högskolornas uppdrag att ge utbildning som bygger på dessa bägge aspekter av kunskap. För många utbildningar är det avgörande hur väl de lyckas utrusta studenterna med dessa. Det är därför viktigt att utveckla kvalitetskriterier som ett stöd i högskolornas utveckling av utbildningen. Jag avser att återkomma till detta i mitt slutbetänkande.

2.4 Högskolans yrkesutbildningar i relation till Kvalificerad yrkesutbildning (KY)

Som jag beskrivit i avsnitt 2.1, har regeringen föreslagit, att försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning (KY) ska övergå till reguljär verksamhet som en eftergymnasial utbildning vid sidan av högskolan från och med den 1 januari 2002. KY är ett viktigt komplement i dagens utbildningssystem bland annat genom sitt flexibla och arbetslivsanknutna upplägg. Enligt min mening finns det starka motiv för att utbildningssystemet ska rymma såväl KY som yrkesinriktad högskoleutbildning.

Liksom högskoleutbildning är KY en eftergymnasial utbildning. För KY krävs följaktligen samma behörighet som till högskolan. På samma sätt som för högskoleutbildning finns nationella mål för utbildningen och eleverna får en särskild examen. KY kan anordnas av såväl högskola som av privata utbildningsanordnare, kommuner och landsting. För KY finns också krav uppställda vad gäller utbildningens längd och omfattning av den så kallade arbetsplatsförlagda utbildningen. KY skiljer sig från högskoleutbildning på viktiga punkter. Det är viktigt att klargöra dessa för att undvika missförstånd och eventuell sammanblandning.

Regeringen anger i propositionen Kvalificerad yrkesutbildning (prop. 2000/01:63) sin syn på de viktigaste skillnaderna mellan högskoleutbildning och KY. En av de skillnader som lyfts fram av regeringen är att KY ska ha sin grund dels i den kunskap som genererats i produktionen av varor och tjänster, dels i vetenskap. Högskolans utbildning ska enligt lagen bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Vidare bygger KY på de yrkes-

inriktade programmen i gymnasieskolan. KY utformas också i nära samarbete med arbetslivet.

I likhet med regeringen anser jag att den viktigaste skillnaden mellan högskolans utbildningar och KY har att göra med utbildningarnas olika förhållande till forskning – det vill säga utvecklandet av ny kunskap. Högskolan ska enligt lagen bedriva såväl utbildning som forskning. Högskolans utbildning ska också ha ett nära samband med forskning. Högskolans organisation är uppbyggd efter detta förhållande. Detta uttrycks närmare i högskolelagen som säger att högskolan ska utveckla studenternas förmåga till självständig och kritisk bedömning, förmåga att självständigt lösa problem, att följa kunskapsutvecklingen och delta i informationsutbyte på vetenskaplig nivå. Lagen ställer också särskilda krav på lärare och organisation, och för högskolan finns ett nationellt kvalitetsgranskningssystem. I högskolans uppdrag ingår alltså att utbilda för såväl yrkesverksamhet i ett kunskapsamhälle som för en vetenskaplig karriär. Genom högskolans koppling mellan utbildning och forskning ges en garanti för att den kunskap som studenten får är den mest moderna. Av detta följer också att högskolan skapar nya utbildningar allt eftersom nya förutsättningar skapas genom kunskapsutvecklingen. Vidare ges förutsättningar för forskning inom nya områden, bland annat genom att nya grupper av studenter får tillträde till forskarutbildning. Forskningsanknytning som ett växelspel mellan forskning – forskarutbildning och olika slag av grundutbildning är en viktig del av utvecklingen i högskolan. Denna framåtsyftande och utvecklande roll som högskolan har – mot nya branscher och områden – är central inte minst i tillväxthänseende när utvecklingen inom vissa branscher går allt snabbare.

Även formerna för samarbete med arbetslivet är, som också regeringen framhåller, olika utformat för KY respektive högskola. Både KY och högskolans utbildningsutbud ska bygga på en bedömning av framtida behov i arbetslivet. För KY gäller dock att arbetslivet deltar i såväl planering och genomförande som finansiering av utbildningen, medan staten finansierar högskolans grundutbildning. Ett omfattande samarbete med arbetslivet är naturligtvis viktigt även för högskolan. Exempel på sådant samarbete är bland annat att representanter för näringsliv och arbetsliv sitter med i högskolans styrelser. Likaså finns representanter för arbetslivet i såväl fakultetsnämnder som olika former av branschråd i högskolan.

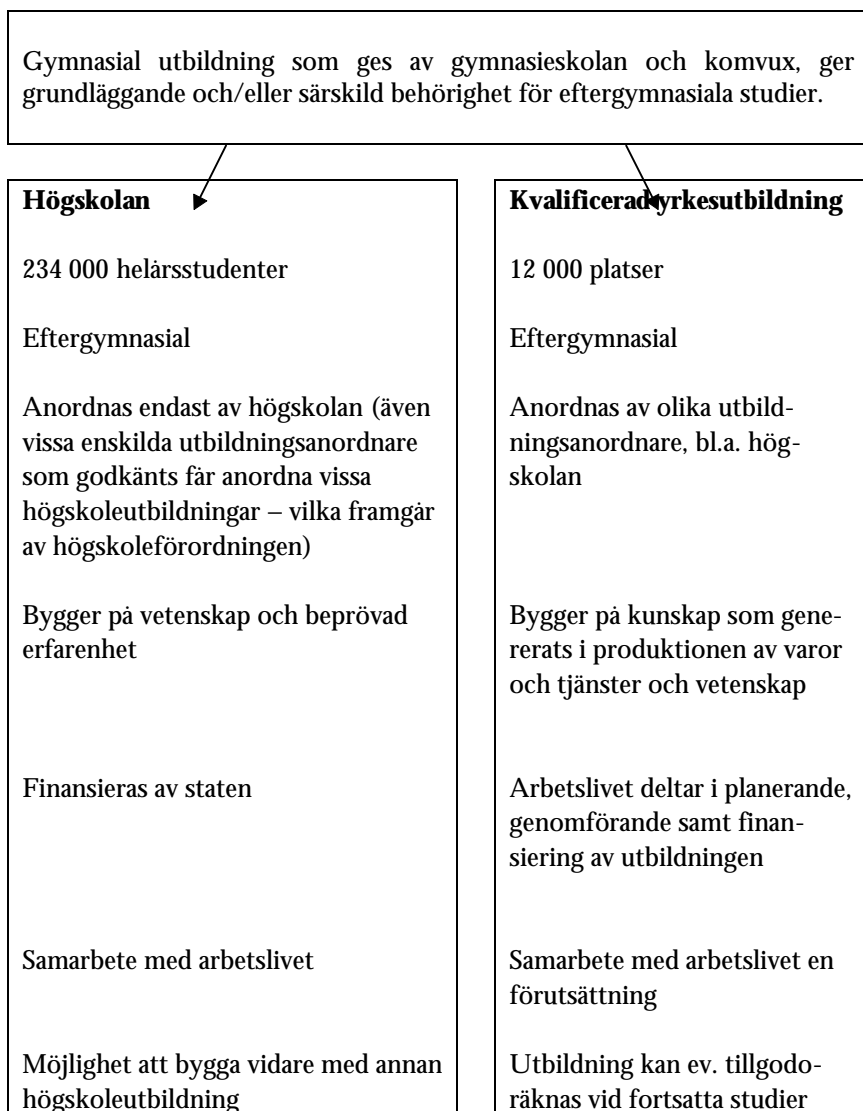
Gymnasieskolans yrkesinriktade program ger grundläggande behörighet för högskolestudier. Trots detta är det, som jag beskriver längre fram i utredningen, så att den särskilda behörighet som krävs för många högskoleutbildningar ofta utgör ett hinder särskilt för elever från de yrkesinriktade programmen. Även många elever från gymnasieskolans studieförberedande program får komplettera sina gymnasiebetyg för att uppnå särskild behörighet.

En annan viktig skillnad mellan högskolan och KY gäller möjligheten till vidare studier. Högskoleutbildning och högskolepoäng garanterar studenten en möjlighet att gå vidare i högskolan och bygga vidare på sin utbildning. Högskolepoäng är giltiga under en hel livstid. Det finns naturligtvis möjligheter för studenterna att tillgodoräkna sig KY vid fortsatta studier. Detta regleras i högskoleförordningen (1993:100, kap. 6).

Möjligheter för studenter att tillgodoräkna sig KY vid högskolestudier ska naturligtvis behandlas generöst av högskolan.

Jag vill också framhålla högskolans roll som ett alternativ till vidare utbildning vilken är oberoende av arbetslivets finansieringsmöjligheter. Detta har ett värde i sig. Det kan till exempel ha betydelse för den enskilde individens valmöjligheter när det gäller utbildning.

Figur: Illustration av förhållandet gymnasial nivå respektive eftergymnasiala nivåer i det svenska utbildningssystemet. Likheter resp. skillnader mellan högskolans grundutbildning och KY.

3 Samhällets efterfrågan på utbildning

3.1 Utbildning ger tillväxt

Utbildningens betydelse för ett lands tillväxt är och har länge varit föremål för omfattande forskning. Utbildning ger också nödvändiga förutsättningar för individen att delta i ett demokratiskt samhälle. Att utbildning är av stor vikt för ett lands ekonomiska tillväxt bekräftas i en mängd studier. Utredningen om individuellt kompetenssparande, IKS, redogör i sitt slutbetänkande Individuellt kompetenssparande IKS – med start år 2002 (SOU 2000:119) för sådan forskning. Kunskapsnivån hos ett lands befolkning har en ännu större förklaringspotential för ett lands tillväxt än man tidigare trott. Investeringar i kompetens och kunskap har en samhällsekonomisk avkastning som överstiger den direkta effekten av investeringar i utbildning som kan ses i exempelvis ett företag. Befolkningens genomsnittliga utbildningsnivå har en avgörande betydelse för skillnader i tillväxttakt mellan olika länder.

Den svenska arbetsmarknaden genomgår en strukturomvandling vilket påverkar kraven på arbetskraftens utbildningsnivå. Det råder stor samstämmighet om att den kunskapsintensiva produktutvecklingen i allt högre grad är den faktor som genererar ökad sysselsättning och ökat välstånd. Denna utveckling inom tillväxtföretagen är i stort behov av välutbildad arbetskraft.

3.2 Efterfrågan på högskoleutbildning är stor

De flesta är idag överens om att det råder brist på utbildad arbetskraft, särskilt inom områdena teknik, vård och undervisning. Till exempel bromsar bristen på välutbildade personer inom teknikområdet upp utvecklingen inom området idag. Samtidigt gör den snabba utvecklingen inom många branscher att det kan vara svårt att avgöra exakt vilka kompetenskrav som kommer att ställas

i ett framtida yrkesliv. Detta gör att det är mycket svårt att förutsäga arbetsmarknadens behov. Samtidigt blir behovet av kunskap allt viktigare. Kompetens och välutbildad personal är en resurs för företagen av samma vikt som kapital och materiella tillgångar.

Arbetsuppgifterna har i dagens arbetsliv över lag blivit allt mer komplexa. I rapporten om behovet av pedagogisk förnyelse i högskolan, Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen (SOU 2001:13), skriver utredaren att dagens arbetsliv förutom kvalificerade kunskaper och färdigheter inom specifika områden kräver att individen har förmåga både att identifiera och formulera nya problem. Individen måste också själv kunna utveckla nya kunskaper och färdigheter. Vidare förväntas individerna ha förmåga att hantera förändring liksom förmåga att arbeta i grupper, nätverk och projekt. Stora krav ställs också på kommunikationsfärdigheter.

I min kartläggning av vilka behov som finns av yrkesutbildning har framkommit att det inom industrin råder stor efterfrågan på utbildning på alla nivåer. Där har man också behov av utbildningar som leder till särskilda yrkeskunskaper. Behov av fler utbildade finns även inom handeln, där det idag finns få personer med högre utbildning och dåliga möjligheter för vidareutbildning. Personer som är anställda i eller driver mindre och medelstora företag är ytterligare en grupp som har stora behov av utbildning. Även inom vård- och omsorgssektorn liksom undervisningssektorn finns stora behov av flera personer med högskoleutbildning. Här gör särskilda bestämmelser bland annat om behörighet situationen mer komplex.

De omedelbara behov som finns av personer med yrkesutbildning inom flera sektorer gör att det många gånger är viktigt att snabbt få ut kompetens i arbetslivet. Situationen i många branscher och för många personer inom mindre och medelstora företag är också sådan att det inte är möjligt för yrkesverksamma att vara borta längre perioder från arbetslivet för att förbättra sin kompetens. Detta ställer höga krav på ett utbud av återkommande och flexibel utbildning.

Av Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) rapport Var finns jobben 2001? (URA 2001:1) framgår att behovet av flera högskoleutbildade grupper är stort. Det har skett en tydlig uppbromsning av sysselsättningsökningen inom flera yrken på grund av att det saknas utbildade, bland annat inom vissa vårdyrken och vissa tekniska yrken. Enligt AMS närmar vi oss ett läge med generell

brist på högskoleutbildade. Äldreavgångarna inom många yrken kommer att bli så stor att antalet sysselsatta kommer att minska inom allt fler högskoleyrken. Den totala sysselsättningsnivån riskerar att påverkas av det ökade underskottet av utbildade inom vissa yrken.

AMS framhåller i sin senaste arbetsmarknadsanalys följande bristområden:

- Vård- och omsorgssektorn
- Byggnads- och anläggningssektorn
- Verkstadsindustrin
- Transportsektorn
- Hotell, restaurang och service

Enligt Svenskt Näringsliv¹ pågår idag en genomgripande förändring av det svenska näringslivet. Sverige har en lång tradition av industriell produktion med en stor verkstads-, skogs- och stålindustri. Tung industri som varv och lättare industri som textilindustri har nästan försvunnit medan kunskapsintensiva företag som utvecklar och tillverkar mobiltelefoner, läkemedel och fordon vuxit starkt. Motorn för svensk tillväxt utgörs idag, enligt Svenskt Näringsliv, av elektro- och dataindustrin, verkstadsindustrin, fordonsindustrin, pappersindustrin, läkemedelsindustrin och järn- och stålindustrin. En annan del i strukturomvandlingen är att det utvecklas allt fler mindre och höggradigt specialiserade så kallade nischföretag som har en hög kompetens inom specifika områden. Relationerna mellan stora företag och deras underleverantörer förändras också. Kedjor byggs upp med en underleverantörsstruktur präglad av en långt driven arbetsfördelning och specialisering. Det går inte längre att göra en gränsdragning mellan industri- och tjänsteföretag. Utbildningskraven i näringslivet har ökat samtidigt som den tekniska utvecklingen och förändringstakten går allt snabbare. Detta betyder att det blir svårare för företagen att ange vilken kompetens de kommer att behöva. Tendensen är dock tydlig: företagen anställer i allt högre grad personer med högskoleutbildning.

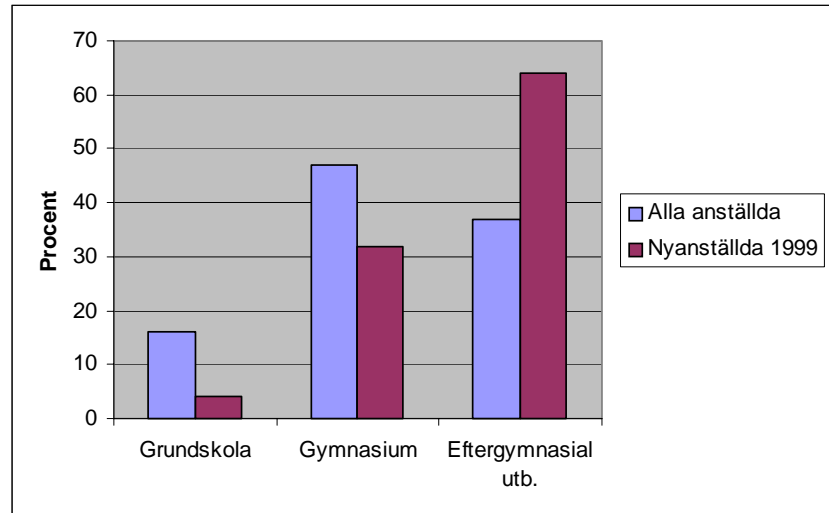
1999 hade närmare 40 procent av de nyanställda i industri- och tjänsteföretagen eftergymnasial utbildning. I tjänsteföretagen var motsvarande siffra över 60 procent. En jämförelse med de redan tidigare

---

¹ Industriförbundet och SAF har sedan den 1 april 2001 gått samman och bildar numera Svenskt Näringsliv.

anställda i samma företag visar att 75 procent respektive drygt 60 procent endast har grundskole- eller gymnasieutbildning.

Figur: De anställdas utbildningsstruktur – industriföretag

Källa: Ny kunskap – nya världar. Industriförbundet.

Stora förändringar sker även inom den offentliga sektorn. Inom hälso- och sjukvården sker en snabb teknisk utveckling som ger nya förutsättningar och villkor för såväl patienter som personal. Förändrade ekonomiska förutsättningar ställer också ökade krav på förändring och flexibilitet. Även den demografiska utvecklingen ställer såväl skola som äldreomsorg inför nya krav. Inom andra offentliga sektorer som kommuner, landsting och statliga myndigheter ställer strukturförändringar och förändrade ekonomiska förutsättningar krav på förändrad och förnyad kompetens.

Att det blir allt viktigare med utbildning också ur den enskildes perspektiv visas bland annat i departementsskrivelsen En ny eftergymnasial yrkesutbildning (Ds 2000:33). I samband med konjunkturedgången under 1990-talet var det en större andel personer med kort formell utbildning som blev arbetslösa jämfört med personer med eftergymnasial utbildning. Sysselsättningsökningen under senare delen av 1990-talet har varit mest gynnsam för personer med eftergymnasial utbildning.

3.3 Ökad efterfrågan på eftergymnasial utbildning

Näringsliv, samhälle och individer efterfrågar högre utbildning i allt större grad. Samtidigt råder inom flera sektorer en osäkerhet om vilken kompetens som arbetsmarknaden kommer att efterfråga i framtiden. Det finns dock en stor uppslutning kring uppfattningen att det kommer att ställas högre krav på individen i framtiden inom många områden. Det gäller såväl fördjupning som breddning av individens kunskapsbas. De kunskaper som kommer att efterfrågas är teoretisk fördjupning kombinerat med färdighetsutbildning.

Behovet av yrkesutbildning framhölls inte minst av arbetslivets företrädare i samband med beredningen av frågan om inrättandet av KY som en ordinarie del i utbildningssystemet. KY är genom sin flexibilitet och starka arbetslivsanknytning en viktig utbildningsform. Andra fördelar med KY är den korta utbildningstiden och att utbildningen kan ges av en mångfald aktörer.

Samtidigt finns det starka skäl som talar för att även högskolan ger ett större utbud av yrkesinriktad kortare utbildningar. Den snabba förändringen i arbetslivet gör att de kunskaper som en person får i sin utbildning allt snabbare blir inaktuell. Detta ställer huvudsakligen två krav på utbildningsanordnarna:

- Samtidigt som arbetslivet ställer krav på högre utbildning råder allt större osäkerhet om exakt vilken kompetens som kommer att behövas. Det blir därför viktigt att en utbildning ger individen både särskilda yrkeskunskaper och förmåga att själv utveckla nya kunskaper och färdigheter.
- Det måste finnas möjlighet att återvända till utbildningen och lära nytt efter några år i arbetslivet – något som många kallar ett livslångt lärande.

Jag har funnit att detta är de huvudsakliga skälen till att företrädare för näringsliv, branscher och fackliga organisationer anser att det är högskolan som bör ge den största delen av den yrkesanknutna utbildningen. Högskolan kan genom sin nära kontakt med forskningen anpassa utbildningen både till det som gäller idag, men också det som kommer att krävas i morgondagens arbetsliv. Högskolan kan också utrusta studenterna med förmågan att lära nytt. Högskolan har också genom sin bredd möjlighet att utveckla utbildningar mot nya områden och nya yrkesfunktioner. Likaså när det gäller de krav som finns på återkommande utbildning och

flexibel utbildning har högskolan med sin stabila organisation en fördel gentemot flera andra utbildningsanordnare.

Behovet av fler yrkesutbildade är stort inom ett flertal sektorer inom arbetslivet. Vissa sektorer i näringslivet hindras från expansion på grund av att det saknas personer med rätt kompetens. Inom vårdsektorn är bristen stor av i stort sett samtliga personalkategorier. Samtidigt är det komplicerat att kvantifiera dessa behov. Hur den faktiska efterfrågan på utbildningsplatser kommer att se ut i framtiden beror på flera faktorer. Konjunkturen spelar givetvis stor roll för människors incitament till utbildning. Det är också möjligt att en utbildning i sig genererar en högre efterfrågan.

4 Utbildningsutbudets utformning har betydelse för minskad social snedrekrytering

4.1 Kortare, yrkesinriktade utbildningar rekryterar en högre andel studenter från studieovana miljöer

Sannolikheten för att en person med högre tjänstemannabakgrund går vidare till högskolan är idag, enligt utredningen *Mångfald i högskolan* (SOU 2000:47), sex till sju gånger högre än för en person som kommer från så kallade studieovana miljöer. Frågor om varför det är så och vad man kan göra för att motverka detta har under åren gett upphov till en mängd utredningar och forskning. Dessa visar bland annat att utformningen av högskolornas utbildningsutbud spelar en stor roll för att minska den sociala snedrekryteringen till högskolan.

I betänkandet *Ursprung och utbildning* (SOU 1993:85), vars analys och slutsatser fortfarande är aktuella, konstateras att rekryteringen till de korta högskoleutbildningarna då var socialt mer jämn än till de längre utbildningarna. Högskoleverket genomförde under 1999–2000 en studie som bekräftar denna slutsats, *Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald* (2000:8 R).

Högskoleverkets studie visar också stora skillnader mellan olika utbildningar avseende den sociala sammansättningen bland studenterna. Fördelningen är som mest sned på längre utbildningar, allra mest på utbildningar till yrken som läkare, arkitekt, apotekare, tandläkare, jurist samt på konstnärliga utbildningar. Utbildningar med störst andel studerande från studieovana miljöer var läsåret 1996/97 kortare utbildningar med tydlig yrkesinriktning, nämligen några vårdutbildningar samt yrkesteknisk högskoleutbildning (YTH). Detta gällde även för utbildning som leder till barn- och ungdomspedagogisk examen, studie- och yrkesvägledarexamen samt högskoleingenjörsexamen. Högskoleverket framhöll högskoleingenjörsutbildningarna som en särskilt lyckad satsning just vad gällde att rekrytera nya grupper av studenter. De överbrygg-

ningskurser som erbjöds studenter som påbörjat eller slutfört en högskoleingenjörsutbildning och som ville fortsätta till exempelvis en civilingenjörsutbildning, framhölls av Högskoleverket som ett föredöme. Verket ansåg att sådana kurser borde utvecklas inom flera utbildningsområden.

Att kortare utbildningar med stark koppling till yrke och arbetsmarknad rekryterar fler studenter från studieovana miljöer, bekräftas av att andelen studerande från studieovana miljöer är högre bland studenterna på YTH- och KY utbildningarna än bland studenter på längre högskoleutbildning. Se nedanstående tabell.

Tabell: Examinerade 1997 och faderns utbildningsnivå, procent

Utbildning	Andel studerande vars far har förgymnasial utbildning	Andel studerande vars far har gymnasial utbildning	Andel studerande vars far har eftergymnasial utbildning (inkl forskarutb.)
Högskoleutbildning längre än 3 år	19 %	31 %	50 %
Högskoleutbildning upp till 3 år	22 %	35 %	44 %
YTH	33 %	30 %	37 %
KY	26 %	35 %	39 %

Källa: siffrorna kommer från SCB och har tidigare redovisats i skrivelsen En ny eftergymnasial utbildning (DS 2000:33).

För YTH-studenternas del visar utvärderingen av YTH – YTH, Vem och Varför (Luleå tekniska universitet 1997) – att det var utbildningens tydliga yrkeskoppling som fick dem att börja läsa på högskolan. Någon annan utbildning hade inte varit aktuell eftersom de såg studierna huvudsakligen som ett medel att förbättra sin position på arbetsmarknaden.

Studier som Högskoleverket gjort, bland annat inom ramen för det så kallade StudS-projektet,¹ visar att ju senare beslut om fortsatt utbildning tas, desto mindre betyder studentens sociala bakgrund. Detta visar på vikten av att högskolans utbud även riktar sig mot äldre personer.

¹ StudS står för studenterna i Sverige.

4.2 Få elever från gymnasiets yrkesinriktade gymnasieprogram uppnår särskild behörighet för högre studier

Orsakerna till den sociala snedrekryteringen till högre studier grundas ofta tidigt i utbildningssystemet. I gymnasiet är det vanligt att elever från studieovana miljöer väljer yrkesinriktade program. Ett annat sätt att främja den totala rekryteringen till eftergymnasiala studier och att minska den sociala snedrekryteringen till denna utbildningsnivå, är därför enligt utredningen Ursprung och utbildning (SOU 1993:85) att skapa tydliga kopplingar mellan yrkesutbildning i gymnasiet och de kortare högskoleutbildningarna. De yrkesutbildningar på gymnasienivå som då hade den högsta övergången till högskolan var den dåvarande vårdlinjen (övergång till sjuksköterskelinjen) och drift- och underhållsteknisk linje (övergång till driftteknikerlinjen).

Av de gymnasieelever som slutförde gymnasieskolans yrkesinriktade program läsåret 1999/2000, hade drygt 74 procent grundläggande behörighet till högskolan. Motsvarande siffra för eleverna från de traditionellt studieförberedande programmen (naturvetenskapligt program och samhällsvetarprogrammet) var 86 procent.

Tabell: Elever som slutfört gymnasieskolan – andel som har grundläggande behörighet för högskolan, läsåret 1999/2000.

Program	Andel elever med grundläggande behörighet. Procent av samtliga elever som slutfört programmet.	Andel elever med grundläggande behörighet. Procent av samtliga kvinnor som slutfört programmet.
Barn och fritid	74 %	77 %
Bygg	69 %	90 %
El	79 %	88 %
Energi	77 %	100 %
Estetiska	79 %	82 %
Fordon	64 %	76 %
Handels- och administration	64 %	69 %
Hantverk	85 %	86 %
Hotell och restaurang	79 %	83 %
Industri	65 %	76 %
Livsmedel	66 %	73 %
Media	80 %	85 %
Naturbruk	76 %	80 %
Naturvetenskap	89 %	93 %
Omvårdnad	74 %	75 %
Samhällsvetarprogrammet	83 %	88 %
Specialutformade program	85 %	87 %

Källa: Skolverket: Barnomsorg och skola i siffror. Heltal.

Det faktum att allt färre elever från gymnasieskolan har grundläggande behörighet för högskolan innebär att de måste komplettera med studier i vissa ämnen i komvux för att kunna läsa vidare i högskolan. Även de elever som har grundläggande behörighet för högskolestudier måste ofta komplettera i komvux för att uppnå den särskilda behörighet som krävs för många utbildningar. Högskoleverket konstaterar i sin rapport Kan gymnasieskolan förse högskolan med studenter? (1999:5A) att volymen inom den kommunala vuxenutbildningen motsvarar långt mer än en årskurs inom gymnasieskolan. Till detta kommer den förberedande utbildning som ges på bland annat högskolan genom basår och liknande. Vägen till eftergymnasiala studier tenderar alltså för många att bli allt längre. Någon stark koppling mellan gymnasiets yrkesinriktade program och någon utbildning på högskolan finns inte längre.

Detta sammantaget kan antas få negativa konsekvenser särskilt för rekryteringen av studenter från studieovana miljöer.

5 Andelen korta examina i högskolan minskar

Studenter som läser vid högskolan kan välja att antingen läsa en utbildning som leder till en yrkesexamen, ett program som leder till en generell examen med en särskild inriktning eller en utbildning som leder till examen i de ämnen studenten själv väljer. Studenterna kan också läsa fristående kurser. Majoriteten av studenterna som väljer att ta ut en examen, tar ut en yrkesexamen. Denna andel, omkring 60 procent, har varit relativt hög under de senaste tio åren men visar på en sjunkande tendens.

Bland de yrkesexamina som erbjuds av högskolan har andelen examina under 120 poäng minskat betydligt under den senaste tioårsperioden. Läsåret 1993/94 tog studenterna ut 33 979 examina i den grundläggande utbildningen. Av dessa var 16 064 eller 47 procent, kortare än 120 poäng. År 2000 var motsvarande siffror 40 463 examina varav 3 337 – alltså 8 procent – omfattade mindre än 120 poäng.

Antalet högskoleexamen, 80 poäng, som togs ut budgetåret 1993/94 var 98 stycken. År 2000 hade antalet stigit till 732 högskoleexamina. Om man sätter detta i relation till hur stor andel detta utgör av det totala antalet examina som togs ut respektive år, motsvarar det fortfarande endast en liten del.

Tabell: Andel examina om mindre än 120 poäng, andel yrkes-examina samt andel högskoleexamina åren 1993/94–2000 av det totala antalet examina respektive år.

	93/94	94/95	95/96	1996	1997	1998	1999	2000
Totalt antal examina	33 979	34 212	32 226	32 986	35 917	35 058	38 205	40 463
Andel examina om mindre än 120 poäng	47 %	34 %	18 %	15 %	11 %	9 %	8 %	8 %
Andel yrkes-examina	69 %	66 %	62 %	62 %	63 %	62 %	60 %	58 %
Andel högskole-examina	0,3 %	1 %	2,1 %	2,2 %	2,5 %	2,4 %	2,1 %	1,8 %
Andel YTH-examina	1,4 %	1,3 %	1,2 %	1,0 %	1,2 %	0,7 %	0,7 %	0,9 %

Källa: NU-databasen, Högskoleverket. Siffrorna uppdelade efter budgetår.

Kartläggningen av högskolornas utbildningsutbud visar att högskolorna har ett relativt litet utbud av sammanhållna utbildningar som omfattar mindre än 100 poäng. Detta trots att kartläggningen inkluderar YTH-utbildning. Vissa lärosäten utmärker sig dock med ett något större utbud av sådana utbildningar, däribland Luleå tekniska universitet, Växjö universitet, Lunds universitet och Mitthögskolan. Göteborgs universitet erbjuder flera kortare utbildningar med konstnärliga inriktningar. Högskolan i Gävle ger flera YTH-utbildningar. Mitthögskolan erbjuder en mängd utbildningar med så kallad etappavgång, där en första möjlighet till examen ges vid 80 poäng. Utbildningarna marknadsförs som 80–120 poängs-utbildningar i de flesta fall. Liknande etappavgångar är möjliga även vid andra högskolor. Detta gäller till exempel flera högskoleingenjörsprogram vid Uppsala universitet. Skillnaden mellan dessa och Mitthögskolan är att denna möjlighet inte marknadsförs gentemot studenterna på motsvarande sätt.

Flertalet av de kortare utbildningarna på Luleå tekniska universitet ges inom teknikområdet. Växjö universitet erbjuder inriktningar mot samhällsvetenskapliga områden. Vid ett antal lärosäten är flera kortare utbildningar inriktade mot media och mer konstnärliga utbildningsområden.

Andra lärosäten erbjuder utbildningar som är tvååriga men som bygger på tidigare högskolepoäng eller arbetslivserfarenhet i viss omfattning. Ett exempel är utbildning i interaktionsdesign vid

Malmö högskola, där studenten antingen ska ha 80 poäng i relevanta ämnen (t.ex. informatik, datalogi, konst, design) eller minst 20 poäng i något av dessa ämnen samt minst 3 års relevant yrkeserfarenhet.

Nedanstående tabell redovisar lärosätena uppdelade efter i vilken utsträckning de erbjuder kortare yrkesutbildning. Kartläggningen i sin helhet redovisas i bilaga 2.

Tabell: Samtliga högskolor sorterade efter i vilken utsträckning de erbjuder sammanhållna utbildningsprogram på grundutbildningsnivå som omfattar högst 100 poäng. Uppdelningen är gjord efter antal utbildningar som erbjuds, inte utbildningens volym. Informationen är inhämtad huvudsakligen efter vilka utbildningar som erbjudits läsåret 2000/01. Utbildningar som har antagning var tredje termin eller mer sällan kan därför saknas i sammanställningen.

Erbjuder inga program som är kortare än 120 poäng	Erbjuder 1-2 program som är kortare än 120 poäng	Erbjuder 3-5 program som är kortare än 120 poäng	Erbjuder 6 eller fler program som är kortare än 120 poäng
Högskolan i Halmstad	Danshögskolan	Blekinge tekniska högskola	Göteborgs universitet
Högskolan i Jönköping	Dramatiska institutet	Chalmers tekniska högskola	Högskolan i Gävle
Högskolan Kristianstad	Högskolan i Borås	Högskolan i Kalmar	Luleå tekniska universitet
Högskolan i Skövde	Högskolan Dalarna	Kungl. Musikhögskolan	Lunds universitet
Karolinska institutet	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	Kungl. Tekniska högskolan	Mitthögskolan
Konstfack	Högskolan på Gotland	Linköpings universitet	Växjö universitet
Kungl. Konsthögskolan	Idrottshögskolan	Malmö högskola	■
Läraryhögskolan i Stockholm	Karlstads universitet	Mälardalens högskola	■
Operahögskolan	Umeå universitet	Stockholms universitet	■
Södertörns högskola	Örebro universitet	Sveriges Lantbruksuniversitet	■
Teaterhögskolan	■	■	■
Uppsala universitet	■	■	■

Högskolan i Gävle har i samarbete med det lokala näringslivet utvecklat ett nytt utbildningsprogram som omfattar 80 poäng. Detta kallas högskoleutbildning med inriktning mot produktionsutveckling. Målet med utbildningen är att utbilda personer som kan leda verksamhet inom t.ex. industri eller liknande i ett högteknologiskt samhälle. Efter påbörjad utbildning finns möjlighet att välja kurser som ger behörighet till högskolans ingenjör- eller kandidatprogram. Utbildningen är även öppen för personer som inte har en teknisk eller naturvetenskaplig utbildning från gymnasieskolan. Som särskild behörighet krävs Matematik B.

Blekinge tekniska högskola bedriver YTH-utbildning med inriktning mot konstruktion och produktion. Utbildningen är uppbyggd så att den ska utrusta studenten med kunskaper så att de kan klara arbetsuppgifter i en modern industri. Utbildningen bygger på studenternas praktiska kunskaper med såväl teori som teknik. Studenterna ska samtidigt lära sig problemlösning och självständigt tänkande. För de studenter som önskar fortsätta en längre utbildning på högskolan, erbjuds möjlighet att komplettera med extra matematik och fysik. Behörighetsgivande kurser ges parallellt med högskolestudierna. YTH-studenterna samläser vissa kurser med studenter i andra tekniska utbildningar. Vinsten för högskolan är bland annat samordningen av kurserna - fler studenter på samma kurser minskar känsligheten vid små studentgrupper. Denna utbildning framhålls av Högskoleverket i rapporten Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald (2000:8R) som ett bra exempel på hur högskolorna kan motivera studenter från studieovana miljöer att studera vidare inom högskolan.

Högskolan i Trollhättan/Uddevalla erbjuder sedan 1989 så kallad COOP-utbildning (Cooperative Education). Då utbildningen oftast är treårig ingår den inte i min kartläggning, men den är genom sin nära koppling till yrkeslivet ändå värd att nämna i detta sammanhang. Utbildningsmodellen är idag internationell men den kommer ursprungligen från Nordamerika där den använts sedan början av 1900-talet. Idén är att kombinera studier och arbete. Utbildningen varvas med 2-4 avlönade arbetsperioder med varierande längd. En 120 poängsutbildning tar vanligtvis 3,5-4 år. Högskolan i Trollhättan/Uddevalla bedriver COOP-utbildningar inom elektroteknik, maskinteknik, systemvetenskap, ekonomi samt arbets- och organisationspsykologi. COOP förutsätter att näringslivet deltar, inte minst med arbetstillfällen för studenterna

under de så kallade arbetsperioderna. Arbetsperioderna ger inte högskolepoäng.

Flera högskolor erbjuder idag COOP-utbildning. Viss variation förekommer bland annat avseende hur långa arbetsperioderna är och hur flexibel uppläggningsen är av utbildningarna. De flesta COOP-utbildningarna finns inom det tekniska området.

Tabell: Lärosäten som erbjuder COOP-utbildningar samt vilka utbildningsprogram de erbjuder

Lärosäte	Utbildning
Chalmers tekniska högskola	Högskoleingenjörsprogrammet i mekatronik, 120 p
Högskolan Dalarna	Högskoleingenjörsprogram i industriell datateknik, 120 p
Högskolan i Kalmar	Maskiningenjörsprogrammet, 120 p
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	Arbets- och organisationspsykologiska programmet, 120 p Högskoleingenjörsprogram med inriktning mot informationssystem, 120 p Högskoleingenjörsprogram elektroteknik med inriktning mot elenergisystem, 120 p Högskoleingenjörsprogram maskinteknik, 120 p Ekonomiprogrammet, 120 p Systemvetenskapligt program, 120 p
Karlstads universitet	Maskiningenjör med inriktning mot pappers- och massateknik, 120 p
Kungl. Tekniska högskolan	Högskoleingenjörutbildningen i elektroteknik, 120 p Högskoleingenjörutbildning i maskinteknik, 120 p
Luleå tekniska universitet	Högskoleingenjör resp. civilingenjörutbildning i internationell vattenkraftteknik, 120-180 p
Mitthögskolan	Datateknik, 120-180 p Industriell ekonomiutbildning, 160-180 p Medieteknikutbildning, 160-180 p Systemvetenskapligt program 120-160 p
Mälardalens högskola	Byggnadsingenjörsprogrammet, 120 p Elektronikprogrammet, 120-160 p Energiingenjörsprogrammet, 120-160 p
Uppsala universitet	Högskoleingenjörsprogram i byggt teknik, 120 p

Källa: StuderaNU, Högskoleverket.

6 Antalet YTH-examina minskar

6.1 Yrkesteknisk högskoleutbildning – YTH

Yrkesteknisk högskoleutbildning (YTH) startade som försöksverksamhet 1975 och gjordes permanent vid högskolereformen 1977. Syftet med utbildningen var att skapa en möjlighet till vidare utbildning för personer med intresse av fortsatt utbildning men som tidigare haft små möjligheter att söka sig till högskolan. Ytterligare ett skäl var att tillgodose industrins behov av arbetskraft för vissa kvalificerade funktioner. Utbildningen var också till för blivande yrkeslärare i gymnasiet. De inriktningar som inrättades beslutades i samråd med branschen. För att göra det möjligt för redan yrkesverksamma att studera vidare infördes ett särskilt studiestöd för YTH-studerande, särskilt vuxenstudiestöd (SVUXA). Detta innefattade en större bidragsandel än för övriga studenter och möjligheter till extra lån.

För behörighet till YTH krävs, förutom grundläggande behörighet för högskolestudier, två års yrkesutbildning kombinerat med fyra års yrkesverksamhet inom det aktuella område som utbildningen ges inom. Sex års yrkesverksamhet inom det aktuella området ger också behörighet för YTH.

Efter 1993 års högskolereform beslutar högskolorna själva om fördelningen av platser och inriktning för YTH. Regeringen införde då också en examen i högskoleförordningens examensordning, yrkesteknisk examen, som omfattar 60 poäng. För att erhålla examen ska studenten uppfylla de kunskapsmål som anges i förordningen. Högskoleverket beslutar om vilka högskolor som har rätt att utfärda denna examen.

Utbildningen har genom åren haft en omfattning av omkring 1 000 studerande per år.

De högskolor som ger YTH-utbildning samordnar sig på frivillig grund. Representanter för berörda högskolor träffas årligen vid en så kallad YTH-konferens. Där utses en samverkansgrupp,

som består av tre representanter från YTH-konferensen och tre representanter för arbetsmarknadens parter. Denna samverkansgrupp företräder YTH-konferensen i gemensamma frågor.

6.2 Inriktning av YTH-examina

Antalet uttagna YTH-examina har i likhet med övriga kortare examina minskat under den senaste 10-årsperioden. De flesta YTH-examina ges idag inom områdena för bygg, verkstad och stål samt övrigt.

Tabell: Antal avlagda YTH-examina sorterat efter områden, läsaren 1993/94-1999/00.

	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00
Uttagna YTH-examina, totalt	485	461	376	468	258	266	313
Bygg	91	77	57	95	67	55	77
Grafisk teknik	-	30	34	1	24	21	2
Elektronik	43	1	43	28	19	13	15
Fordon	24	18	10	1	3	4	3
Livsmedel	-	24	15	6	17	22	24
Processteknik	14	3	17	2	-	-	-
Textil	29	28	1	19	1	10	15
Träteknik	52	96	9	77	1	16	7
Verkstad och stål	216	153	86	164	96	54	77
Övrigt YTH	16	31	104	75	30	71	93

Källa: SCB. SCB:s siffror är uppdelade efter läsår.

Som tabellen visar har antalet YTH-examina varit relativt konstant inom exempelvis byggområdet, medan det har ökat i gruppen "övriga YTH-utbildningar". Inom träteknik, verkstad och stål samt fordon har antalet examina sjunkit, i vissa fall i betydande grad.

Flera högskolor som har examensrätt för YTH-utbildningar erbjuder inte några sådana utbildningar. Följande lärosäten erbjuder YTH idag:

Tabell: Lärosätenas samlade utbud av YTH-utbildningar. (Lärosäten med "vilande" YTH ingår ej i tabellen).

Lärosäte	Inriktning
Blekinge tekniska högskola	Konstruktionsteknik/produktionsteknik
Chalmers tekniska högskola	Installationsteknik (el och VVS) Verkstadsteknik
Högskolan i Borås	Textil och konfektionsproduktion
Högskolan i Gävle	Administration och ekonomi Pappers- och pappersmasseproduktion Stålindustri Verkstadsteknik
Karlstads universitet	Underhållsteknik Verkstadsteknik
Kungl. Tekniska högskolan	Byggnadsteknik Grafisk teknik Verkstadsteknik
Linköpings universitet	Industriell elektronik Industriell träteknik
Luleå tekniska universitet	Maskinteknik Väg- och anläggningsteknik
Lunds universitet	Livsmedel Massa- och pappersteknik
Malmö högskola	Verkstadsteknik
Mitthögskolan	Industriell teknik processteknik Industriell teknik verkstad
Mälardalens högskola	Fordonsteknik Kvalitetsteknik Verkstadsteknik

Många YTH-utbildningar har kursstart en gång per år eller en gång vartannat år. Vissa högskolor har utlokaliserat YTH till andra orter än den där högskolan finns, exempelvis finns YTH-utbildning i Nässjö (Linköpings universitet), Markaryd (Lunds universitet), Haninge och Södertälje (Kungl. Tekniska högskolan).

Av nedanstående tabell framgår vilka lärosäten som anordnat YTH-utbildning under perioden 1993–2000.

Tabell: Totalt YTH-examina läsåret 1993/94–2000, uppdelat per lärosäte. Antalet kvinnor som tagit examen ingår i totalsiffran för varje lärosäte men anges även särskilt inom parantes. Samtliga examina för 2000 är ej inrapporterade.

Budgetår:	93/94	94/95	95/96	1996	1997	1998	1999	2000	Totalt
Blekinge tekniska högskola	36	19(1)	11	2	18	4	23		113(1)
Chalmers tekniska högskola	56	54	45	50	36	42(1)	38	13(13 ¹)	334(15)
Högskolan i Borås	29(18)	28(22)	1		19(14)	11(10)			88(64)
Högskolan Dalarna	26	15	22	18	18	15	13(1)		127(1)
Högskolan i Gävle	26	2	33(25)	1	38(23)	12(12)	21(5)		133(65)
Högskolan i Jönköping		79(1)		86(22)					165(22)
Högskolan i Skövde	30				38(1)	16(1)			84(2)
Karlstads universitet	36(1)	41	27(3)	28(4)	26(3)	18(1)	12		188(12)
Kungl. Tekniska högskolan	79	82(9)	53(11)	70(10)	51(8)	74	46(9)		455(47)
Linköpings universitet	43(1)	1	43	1	26(1)	25(2)	15		154(4)
Luleå tekniska universitet	63	46	49(3)	38(5)	37	13(1)	14(1)	36	296(10)
Lunds universitet	53(28)	79(11)	50(28)	28(9)	41(20)	1	51(13)	25(12)	328(121)
Malmö högskola							1		1
Mitthögskolan	38	3	21	9	13(3)	5	9(2)		98(5)
Mälardalens högskola	29(1)	20(1)	21(1)	14	18(2)	17(2)	9		128(7)
Stockholms universitet			2	3(2)	10(9)	3(2)	4(3)		22(16)

Källa: NU-databasen. Låga siffror vissa år kan bero på "eftersläntrare" i systemet – utbildningarna startas sällan varje termin.

¹ 15 kvinnor utexaminerade mellan 1993-2000 – inriktning verkstad – varav 13 ej specificerats efter vilka år examen togs ut.

Vid Kungl. Tekniska högskolan har under åren 1993–2000 examinerats flest YTH-studenter, (455), följt av Chalmers tekniska högskola (334), Lunds universitet (328) och Luleå tekniska universitet (296). De högskolor som haft flest kvinnliga studenter är Lunds universitet, Högskolan i Borås och Högskolan i Gävle. En trolig förklaring till detta är att de erbjuder utbildningar som riktar sig till personer med erfarenhet från branscher där många kvinnor arbetar. Lunds universitet ger YTH inom livsmedel, Högskolan i Borås ger YTH inom textil- och konfektionsproduktion och Högskolan i Gävle ger YTH inom administration och ekonomi. Även Stockholms universitets YTH-utbildning med inriktning mot företagsekonomi och handel har rekryterat kvinnor i högre utsträckning än män.

De lärosäten som idag inte längre ger YTH-utbildning gav någon gång under perioden 1993–2000 följande utbildningar:

- Högskolan Dalarna: verkstadsteknik, styr och reglerteknik
- Högskolan i Jönköping: träteknik, verkstadsteknik, plast- och gummi
- Högskolan i Skövde: handel (flyttad till Stockholms universitet), verkstadsteknik alt. automatiseringsteknik
- Stockholms universitet: företagsekonomi med handelsinriktning

6.3 YTH-studenterna: majoriteten män, många från studieovana miljöer

Under 1996 gjordes en utvärdering av YTH på uppdrag av YTH-konferensen. Utvärderingen presenteras i rapporten YTH – vem och varför? Samlade erfarenheter av landets yrkestekniska högskoleutbildning (Luleå tekniska universitet 1997). Utvärderingen grundar sig i enkäter till tidigare studenter som avslutat sin utbildning och till företagare som haft erfarenheter av YTH, till exempel genom en eller flera anställda med YTH-examen. Även om utvärderingen inte är helt aktuell, bekräftar de uppgifter som jag inhämtat inom ramen för min utredning de resultat som redovisas i utvärderingen. Jag har därför valt att göra en relativt omfattande redogörelse från utvärderingen.

Utvärderingen visar att den absoluta majoriteten av de som studerar på YTH är män. Samtliga är över 26 år och majoriteten av studenterna har familj. Tvåårig gymnasial utbildning är den van-

ligaste utbildningsbakgrunden. Drygt 11 procent av de studerande hade gymnasial utbildning som omfattade mer än två år. De flesta (89 procent) arbetade heltid före det att de påbörjade sina studier.

Få av de som ingick i utvärderingen hade föräldrar med universitets- eller högskoleutbildning. Endast 4 procent av mödrarna och 7 procent av fäderna hade högskoleutbildning. Det var också ovanligt att YTH-studenternas föräldrar hade gymnasieutbildning. De flesta YTH-studenter angav dock att de hade goda erfarenheter från sitt tidigare skolliv.

Då en stor del av YTH-studenterna var anställda på heltid innan de påbörjade sin utbildning, var utbildningen inte ett sätt för dem att undvika arbetslöshet. Arbetets innehåll och förväntningar på framtida arbetsuppgifter var viktigast i valet att studera vidare. Det primära syftet med studierna var att förbättra sin situation på arbetsmarknaden, inte studierna i sig. Utvärderingen visar också att de studenter som tagit en YTH-examen anser att utbildningen gett dem möjligheter att få ett större ansvar som yrkesaktiva. Ledning och samordning av produktion samt medverkan i tekniska utvecklingsprojekt uppges av 39 respektive 40 procent som exempel på områden där de fått utökat ansvar. YTH-utbildningen uppges dock endast i viss mån ha bidragit till högre inkomst.

Utvärderingens uppgifter om YTH-studenternas sammansättning bekräftas i de siffror som anges i departementsskrivelsen En ny eftergymnasial yrkesutbildning (Ds 2000:33). Siffrorna är från 1997. Av examinerade från YTH utgör åldersgruppen 25–34 år 60 procent. 39 procent är äldre än 35 år medan endast 1 procent är yngre än 24 år. 86 procent av examinerade från YTH är män.

6.4 Arbetsgivare positiva till YTH

Företrädare för såväl arbetsgivare som fackliga organisationer är positiva till YTH. Enligt den utvärdering som nämns i avsnitt 6.3, framhåller de arbetsgivare som har erfarenhet av YTH, studenternas förbättrade självkänsla och ökade kunskaper som särskilt positivt. Ungefär hälften av företagsrepresentanterna som medverkade i utvärderingen angav att deras anställda fick förändrade arbetsuppgifter efter utbildningen och i och med det också högre lön. Kopplingen mellan praktik och teori – ett centralt inslag i utbildningen – anser företagen vara mycket användbar. Utvärderingen konstaterar att YTH utvecklat en ny pedagogik som är problem-

baserad och kopplar ihop teori och praktik genom att integrera olika läroämnen. Detta anses ge en bättre helhetssyn och förståelse för hur de teoretiska kunskaperna kan användas i praktiken.

Arbetsgivare menar också att en anställd med YTH-examen är lönsam direkt – medan en person med annan utbildning snarare anses kunna ge mer långsiktig avkastning.

6.5 Studiestödet är en viktig fråga för YTH-studenterna

Som jag tidigare nämnt fick YTH-studenterna tidigare särskilt vuxenstudiestöd (SVUXA). Från och med den 1 juli 2001 gäller att studenter vid YTH-utbildning kommer att få ordinarie studiestöd men med en högre bidragsandel (82 procent av totalbeloppet) för studier upp till 60 poäng.

Troligen har en förmånlig studiefinansiering avgörande betydelse för YTH-studenternas beslut att studera, bland annat för att YTH-studenterna är något äldre och ofta har familj. 1993 beslutade den dåvarande regeringen att YTH-studenterna inte längre skulle omfattas av SVUXA. Regeringen menade att studierna gav så pass god avkastning i form av högre lön efter avklarade studier, att det inte var motiverat med ett särskilt stöd. När den första antagningen med de nya reglerna gjordes höstterminen 1994, fick högskolorna problem att fylla platserna. Till 330 platser antogs 189 personer av vilka 151 kvarstod två veckor efter kursstart. Detta kan jämföras med höstterminen 1993 då 351 studenter antogs till 330 platser. Flera utbildningar lades ner. Den efterkommande regeringen återinförde SVUXA för YTH-studenterna. Antalet sökande till YTH-utbildningarna steg då.

Utvärderingen YTH-Vem och varför? visar ett visst mönster vad gäller finansiering av studier för YTH-studerande. Vid tiden för utvärderingen fanns vad gällde finansiering olika alternativ: Studielån, särskilt vuxenstudiestöd med eller utan lånedel samt stöd från företag eller arbetsgivare.

Tabell: YTH-studerandes studiefinansiering.
Finansieringsform

Studielån	2 %
Särskilt vuxenstudiestöd med lånedel	65 %
Särskilt vuxenstudiestöd utan lånedel	9 %
Stöd från företag/arbetsgivare	2 %
Annat	5 %
Kombination av ovanstående	17 %

Källa: YTH – Vem och varför?

Studerande med familj och barn, den största gruppen, ansåg att vuxenstudiestödet var en nödvändig förutsättning för studierna. Personer som kom från hemförhållanden med svag studietradition ansåg sig oftare vara beroende av vuxenstudiestödet än de som kom från miljöer med mer omfattande studietradition.

6.6 För YTH krävs särskild marknadsföring då utbildningen riktar sig till äldre studerande

De flesta högskoleutbildningar vänder sig i första hand till yngre studerande, oftast direkt från gymnasieskolan. Dit riktar följaktligen också högskolorna sina informationsinsatser och sin huvudsakliga marknadsföring. För YTH som vänder sig till något äldre yrkesverksamma personer, som kanske inte tänker sig en högskoleutbildning, är detta ett problem. YTH måste ofta utforma egen marknadsföring och upparbeta särskilda kanaler för rekrytering av studenter. YTH får stöd i sin marknadsföring av branschorganisationerna, vilket också visar sig i hur studenterna säger sig hitta till utbildningen. Denna särskilda marknadsföring medför en särskild kostnad för YTH-utbildningen. Enligt den utvärdering som tidigare nämnts, har kännedomen om YTH främst spridits genom personliga kontakter. De flesta studenter fick kännedom om utbildningen genom någon som gått YTH tidigare. Annonser i fackpress var också en viktig informationskälla, medan endast 12 procent angav att de fått information via högskolan. Hälften av de tillfrågade anger att de själva aktivt sökt information om utbildningen.

Jag har också funnit att YTH ofta lever ett ganska undanskymt liv på många högskolor. Högskolornas studie- och yrkesvägledare

känner inte alltid till skillnaden mellan YTH och de KY som högskolorna bedriver. På många håll betraktas inte YTH som något som tillhör kärnverksamheten i högskolan, vilket troligen bidrar till detta problem.

6.7 YTH-utbildningarnas utveckling försvåras genom gamla bestämmelser

Omfattningen av YTH har i princip varit densamma sedan försverksamheten i början av 1970-talet. Sedan högskolereformen 1993 är högskolorna fria att själva utforma sitt utbildningsutbud. Statsmakterna har då istället valt att reglera antalet studerande på YTH genom studiestödet. När statsmakterna återinförde SVUXA för YTH-studenter beslutades att detta skulle ges enbart till studenter inom de utbildningsinriktningar som högskolorna gett under 1994.

Det minskade antalet examina beror sannolikt inte på ett minskat behov. Genom att det särskilda studiestödet, som anses vara en förutsättning för YTH, begränsas till ett fåtal inriktningar hindras utveckling av nya YTH-utbildningar. YTH-företrädare menar att det finns områden som skulle kunna vara aktuella för YTH-utbildningar, exempelvis informationsteknik, men någon utveckling av nya utbildningar har inte skett. Man menar att det hade varit för svårt att gentemot studenterna motivera varför vissa YTH-utbildningar berättigar till ett förmånligt studiestöd och andra inte. Denna brist på förnyelse har för vissa YTH-utbildningar inneburit att sökandetrycket minskat.

YTH-utbildningarna har som många andra utbildningar inom högskolan problem med sin finansiering. Efter 1993 får YTH liksom all övrig utbildning sina medel tilldelade lokalt i högskolan genom de interna prioriteringar som högskolorna väljer att göra. Svårigheterna med marknadsföringen och det inte helt aktuella utbudet, gör att det är svårt att få många studenter till YTH. Detta medför att kostnaderna blir högre per student. Flera högskoleföreträdare menar att YTH har svårt att hävda sig i konkurrensen och ett antal högskolor har idag sina utbildningar "vilande", vilket betyder att de inte ingår i det ordinarie utbudet utan endast anordnas tillfälligt.

7 Varför anordnar inte högskolan kortare utbildning?

7.1 Utbildningsutbudet måste breddas och utvecklas för att rekrytera fler studenter

Samhället och arbetslivet ställer idag höga krav på individen att utbilda sig. För att den enskilde ska kunna leva upp till de krav som ställs måste utbildningssystemet svara upp mot de behov som finns. Redan idag har högskolan svårt att möta kraven från en allt mer heterogen studentgrupp. Många högskoleföreträdare anser till exempel att det är svårt att överblicka vilken kompetens eleverna från gymnasieskolan har. Enligt direktiven till Kommittén med uppdrag att se över gymnasieskolans utbud av studievägar (dir. 2000:35) kommer den framtida gymnasieskolan att omfatta färre program än idag men programmen kommer att ges ett bredare innehåll. Detta kan medföra att det blir ännu svårare för högskolan att överblicka den kompetens studenterna har med sig från gymnasiet.

Utredningen Nya villkor för lärandet i utbildningen (SOU 2001:13) konstaterar att den ökade variationen av social och kulturell bakgrund och den ökade spridningen i ålder och yrkeserfarenhet bland studenterna, redan idag ställer nya krav på undervisningens uppläggning och genomförande. Ökade krav ställs också på variation i studievillkor och nya sätt att strukturera kunskap och erfarenheter.

Kraven på återkommande utbildning gör att människor kommer att efterfråga möjligheter att återkomma till utbildningssystemet under kortare perioder av sitt yrkesverksamma liv. De flesta studenter kommer inte att komma direkt till högskolan från gymnasiet. De kommer istället att ha en mängd olika erfarenheter med sig när de kommer till högskolan. Studentgruppen kommer att bli alltmer heterogen vad gäller bakgrund, erfarenheter, förkunskaper, intressen, behov, möjligheter etc. Detta innebär för högskolans del

att stora förändringar av utbildningarna kan bli nödvändiga för att rekrytera studenter.

Som kartläggningen i tidigare avsnitt visar, har högskolan totalt sett ett relativt litet utbud av kortare yrkesinriktade utbildningar. Det finns dock ingenting i dagens regelverk som hindrar högskolan att ge sådana utbildningar. Ändå sker det inte. Nedan presenterar jag några tänkbara orsaker till varför det är så.

7.2 Det är kostsamt att skapa nya utbildningsalternativ

Det sker en omfattande utveckling av såväl kursutbud som utbildningsutbud inom högskolan idag. Nya kurser och program tillkommer ständigt. Innehållet i olika kurser anpassas och förändras efter utvecklingen inom respektive område. Det finns dock vissa faktorer som hämmar denna utveckling. Högskolans resurser per student har minskat. Detta innebär problem för utvecklingen av nya program och kurser. Riksdagens revisorer visar i sin rapport Resursanvändningen inom högskolans grundutbildning (2000/01:10) att högskolans grundutbildning expanderat kraftigt under 1990-talet samtidigt som det skett besparingar inom högskolan. I sin rapport visar revisorerna på att grundutbildningens genomsnittliga per capita ersättningar minskat med 5,6 procent under perioden 1994/95–2000. Denna bild bekräftas i den översyn som nyligen gjorts avseende styrningen av högskolan i utredningen Högskolans styrning (SOU 2000:82).

Högskoleföreträdarna pekar på att ett förnyat utbildningsutbud kan vara ett bra sätt att rekrytera nya grupper av studenter – något som blir allt viktigare för högskolorna när sökandetrycket till högskolan som helhet sjunker. Särskilt inom prioriterade områden som teknikområdet blir rekryteringsläget allt mer besvärligt. Samtidigt menar högskolorna att det ofta är nödvändigt att utveckla nya kurser för att få nya grupper av studenter att intressera sig för högskolestudier. Det är mycket svårt att finansiera den nödvändiga kursutvecklingen med de resurser som finns.

Besparingarna i högskolan har medfört att det blir allt svårare att bedriva grundutbildning som inte är ekonomiskt självbärande. Inom teknikområdet är det då ofta nödvändigt med grupper om 50–60 studenter. Kurser med studenter som kräver större lärarresurser och mer undervisning, som det kan vara fråga om när det

gäller nya grupper av studenter, blir då svårare att bära ekonomiskt för högskolorna.

Riksrevisionsverket (RRV) har gjort en granskning av högskolornas utveckling av kursutbudet inom grundutbildningen – Kursutveckling inom högskolan (RRV 1998:27). Granskningen visar på vissa hinder i utvecklingen av kursutbudet. Högskolans resurser är många gånger detsamma som de lärare som finns anställda. Grundutbildningen har ett stort behov av kontinuitet för att en förnyelse skall vara möjlig. Det är därför enligt RRV de tillsvidareanställda lärarna som har störst förutsättningar att bedriva ett kontinuerligt förnyelsearbete. Men lärarstrukturen är ofta uppbyggd efter tillgången till forskningsmedel. Forskningsmedel består oftast av en stor andel externa medel som är tidsbegränsade. Detta medför att det för många högskolor är svårt att tillsvidareanställa personal eftersom de medel som finns att tillgå är tidsbegränsade. Resultatet av detta är att grundutbildningens behov av kontinuitet står i motsättning till den logik som ligger bakom fördelning av forskningsresurser. Till detta kommer, enligt RRV, att planeringsförutsättningarna för grundutbildning ofta är osäkra och efterfrågan ses som ryckig, både från högskoleledningens och från statsmakternas sida. Ett annat problem är att det inom vissa områden helt enkelt inte finns tillräckligt många kompetenta lärare.

Ytterligare problem som RRV lyfter fram rör högskolornas interna organisation. Resurserna för kursutveckling synliggörs sällan. Istället ligger de som en del i resurserna för undervisning. Detta skulle enligt RRV kunna tydliggöras på ett bättre sätt inom högskolan. Vidare är en samordning av utvecklingen av kursutbudet nödvändig, enligt RRV. Om ingen samordning sker, i syfte att olika verksamhetsgrenar i högre grad ska kunna dra nytta av varandra, riskerar högskolans olika institutioner och liknande att istället hindra varandra.

RRV anser dock att det kursutvecklingsbehov som uppstår som en följd av t.ex. högskolans expansion, nya pedagogiska metoder eller en anpassning av utbildningsutbudet i riktning mot arbetsmarknadens behov är av en annan karaktär än den ordinarie kursutvecklingen. Den kräver att institutionsledningen tar ett aktivare ansvar för att skapa de förutsättningar som krävs för att kursutveckling ska komma till stånd.

RRV:s slutsatser bekräftas av en genomgång av grundutbildningens förnyelse som nyligen genomförts vid Lunds universitet.

Undersökningen konstaterar i rapporten Utbildningsutbudet – villkor och möjligheter (Lunds universitet 2001) att det pågår ett kontinuerligt förnyelsearbete inom de olika utbildningarna. Dessa är dock ofta beroende av en särskild stimulans, dvs. ofta nya resurser i form av en ny tjänst eller särskilda medel.

Högskoleföreträdarna menar att dagens "slimmade" organisationer sällan har de resurser som krävs för utveckling av nya typer av utbildningar. Initialt krävs omfattande resurser för sådan utveckling. De studentgrupper man önskar få till högskolan med lägre förkunskaper och liten eller ingen studievana kräver också resurser i form av ökad lärartid och mindre grupper – något som högskolorna idag sällan har råd att erbjuda.

7.3 En förlängd utbildning innebär en ökad kostnad

En viktig del i högskolereformen 1993 var att ge högskolorna en större frihet att själva utforma utbildningar och utbildningsutbud. Detta har inneburit en positiv utveckling där utbildningarna är mer flexibla och bättre kan anpassas efter såväl nya forskningsresultat som de förändringar som sker i samhället.

För statsmakternas del kom reformen att innebära att det huvudsakliga styrinstrumentet för utbildningens innehåll och längd ges av högskoleförordningens examensbilaga (1993:100, bilaga 2). Denna innehåller målbeskrivningar för generella examina och yrkesexamina. Målen för generella examina (högskoleexamen, kandidatexamen samt magisterexamen) anger i princip endast antal poäng, samt omfattningen av såväl fördjupade studier som av det s.k. självständiga arbetet (examensarbete). I målen för yrkesexamina tillkommer att särskilda krav ska vara uppfyllda i syfte att förbereda studenten för ett särskilt yrke. För samtliga examina gäller att målen endast innehåller översiktliga bestämmelser för utbildningarnas innehåll och längd. Statsmakterna har vid flera tillfällen betonat att man inte vill detaljstyra utbildningen utan att detta är en fråga för högskolan.

Inom vissa områden har det skett en utveckling som gjort en förlängning av utbildningen nödvändig. Det gäller för flertalet av högskoleingenjörsutbildningarna. Då har högskoleförordningens flexibla målbeskrivning, som i detta fall endast anger det lägsta antal poäng som examen ska omfatta, varit en fördel för utbildningen. Andra utbildningar förlängs trots att deras maximala längd

anges i högskoleförordningen. Ett sådant exempel är tandhygienistutbildningen, som enligt examensordningen ska omfatta 80 poäng, men oftast marknadsförs som ett 120-poängsprogram.

Naturligtvis kan den kunskapsutveckling som sker i vissa fall göra det nödvändigt med längre utbildning. För statsmakterna innebär dock systemet ofta att kostnaderna per examen ökar utan att statsmakterna egentligen har möjlighet att ställa dessa ökade kostnader i relation till andra eventuella reformer.

8 Internationell utblick

8.1 Översikt

I ett alltmer globalt samhälle är det nödvändigt att utbildningar inte enbart svarar mot ett enskilt lands behov. Utbildningarna måste också vara användbara på en internationell – eller i vart fall europeisk – arbetsmarknad. Av omsorg om studenterna bör ett land därför inte skapa utbildningar som skiljer sig på ett avgörande sätt från övriga länders. Sådana utbildningar kan bli svåra att översätta och försvara för dem som har gått utbildningen att få anställning i andra länder.

Högskoleverket konstaterar i sin rapport Internationella trender på högskoleområdet (1999:2A) att många länder, framför allt i Europa, lyfter in mer yrkesinriktade utbildningar som en del i högskolesystemet. Högskoleverket nämner Finland, Österrike, Schweiz och Spanien. I Italien och Spanien sker en samtidig utveckling att de långa traditionella universitetsutbildningarna ersätts av mer yrkesinriktade och kortare utbildningar. Denna trend är en del i en utveckling mot större enhetlighet i utbildningssystemen där traditionellt "akademiska" utbildningar existerar sida vid sida med yrkesinriktad utbildning, och där såväl forskning som arbetslivets utveckling bestämmer utbildningens innehåll. Denna utveckling diskuteras bland annat inom ramen för det europeiska Bologna-samarbetet. I detta betonas vikten av utbildningssystemens koppling till arbetsmarknaden.

Högskoleverket har för utredningens räkning gjort en sammanställning av kortare yrkesutbildningar internationellt. Sammanställningen redovisar utbudet av yrkesutbildningar i följande länder: Australien, Kanada, Storbritannien, USA, Israel, Belgien, Finland, Danmark, Norge, Tyskland, Frankrike, Spanien, Italien, Nederländerna, Estland, Lettland samt Polen. Samtliga länder erbjuder yrkesinriktad utbildning. Utbildningarna ligger på olika nivå i utbildningssystemet och är olika långa. De som ligger på motsva-

rande svensk eftergymnasial nivå är i de flesta länder 2–3 år, men det finns exempel på utbildning som är 1 år och sådana som är 4 år. De länder som har ett binärt system för högre utbildning, dvs. där yrkesutbildning och traditionellt akademisk utbildning ges i yrkeshögskola respektive vid universitet, har ofta någon reglering av tillgodoräkning. Av den sammanställning som verket gjort, framgår bland annat att högre yrkesutbildning i Finland ges i en särskild yrkeshögskola. Yrkeshögskoleexamina omfattar 3,5–4,5 år. Även i Danmark ges högre yrkesutbildning inom olika ämnesområden inom en yrkeshögskola. Dessa kallas "vidaregående uddannelser". Det finns korta, medellånga och långa yrkesutbildningar. Till de korta räknas utbildning inom de merkantila och tekniska området som ges vid handelsskolor och tekniska skolor. Utbildningarna är mellan 2–3,5 år. I Tyskland ges högre yrkesutbildning bland annat vid Fachhochschulen och Berufsakademien. Utbildningarna är i regel minst treåriga, ofta längre. I utbildningarna kombineras teoretiskt och praktiskt lärande. Högskoleverkets sammanställning Kortare yrkesutbildningar i några länder ingår i betänkandet som bilaga 3.

Jag har valt att närmare studera två länder vars utbildningssystem och utbildningspolitik ligger relativt nära den svenska. Nedan följer en närmare presentation av den aktuella utvecklingen i dessa länder.

8.2 Norge: korta yrkesutbildningar blir högskolans ansvar

I Norge bedrivs högre studier vid universitet, vetenskapliga högskolor, konsthögskolor, statliga och privata högskolor.

8.2.1 Kortare yrkesutbildning en del av högskolan

I Norge har högskolesektorn varit föremål för flera reformer. 1999 tillsattes en utredning med uppdrag att utreda behovet för olika typer av utbildningar som varken definierats som högskoleutbildning eller vidareutbildning (vidaregående opplæring). Utredningen presenterades i mars år 2000 i rapporten Mellom barken og veden (NOU 2000:5). Rapporten resulterade i den norska regeringens proposition Om korte yrkesrettede utdanninger etter videregående opplæring (St.meld nr 20, 2000-

2001). I propositionen presenterar regeringen sin syn på behovet av kortare yrkesutbildning. I Norge, liksom i övriga länder, är behovet av denna utbildningsform stort. Den norska regeringen hänvisar till OECD-rapporten "Redefining tertiary education" som beskriver de förändringar som tertiär¹ utbildning genomgår i OECD-länderna. Bland de bakomliggande orsakerna till denna förändring noteras kravet på utbildningssystemet att svara mot förändrade ekonomiska och sociala behov. Man menar att tertiär utbildning gått från att ha varit en möjlighet till att utgöra en norm.

I propositionen slår den norska regeringen fast att det är högskolorna som ska ta ansvar för det kortare yrkesinriktade utbildningsutbudet. Utbildningen ska utgöra en del i de norska högskolornas ordinarie utbud, och högskolorna ska erbjuda ett större antal utbildningar av denna typ. Utbildningsdepartementet kommer att styra detta både genom målstyrning och genom att upprätta en incitamentsstruktur.

I samma proposition föreslår regeringen att personer som har särskilda erfarenheter av ett yrke ska kunna få tillgodoräkna sig detta inom ramen för utbildningen, och därmed också få avkortad studiegång. Hur detta ska se ut i praktiken får variera mellan de olika utbildningarna och utbildningsområdena.

Den norska regeringen betonar vikten av att utbildningsformen hamnar i högskolan och visar på fördelarna med ett sammanhållet utbildningssystem som inte leder till några återvändsgränder. Departementet framhåller att reformen innebär att högskolorna får en ökad bas för rekrytering av studenter. Studenterna antas tillbringa kortare tid i utbildningssystemet och att utbildningen inte är så lång anses öka incitamentet för att avsluta utbildningen inom utsatt tid.

8.2.2 Yrkesinriktad kandidatutbildning

Den norska regeringen presenterade i mars år 2001 en proposition om kvalitet och en ny struktur inom den norska högskolan. Regeringen menar bland annat att det inte finns resurser för mer än de fyra breda universitet som finns idag i Norge och föreslår en koncentration av resurserna. Ett system som liknar det svenska där

---

¹ Med tertiär utbildning avses många olika typer av utbildningar som befinner sig på en eftergymnasial nivå.

högskolor kan ansöka om rätt att utfärda doktorsexamen föreslås istället. Forskningsprofilen vid högskolan ska utvecklas i samarbete med de samhällsaktörer och näringsliv som utbildningarna riktar sig till. Högskolorna ska vara centrala aktörer i den regionala innovationsstrukturen.

Regeringen föreslår att en ny examensstruktur ska inrättas med nya beteckningar för de olika graderna: en treårig kandidat (bachelor) som ger yrkeskompetens eller behörighet för högre studier. En högre grad, magister (master), som bygger på den tidigare och som ger behörighet för forskarstudier och/eller yrkeskompetens. Det kommer att finnas två olika studievägar: en traditionell, teoretisk inriktning och en mer praktiskt inriktad utbildning. Det ska vara möjligt att kombinera utbildningar på olika nivåer från olika ämnesområden. Den mer praktiskt inriktade utbildningen kommer dock inte nödvändigtvis att ge behörighet för forskarstudier.

8.3 Storbritannien inför en ny kort yrkesinriktad högskoleutbildning

Högre utbildning i Storbritannien ges vid universitet och institut för högre utbildning i ett sammanhållet system. Vid de äldre universiteten ges huvudsakligen utbildningar som leder till en generell akademisk examen. De nya universiteten (som fram till 1992 hette Polytechnics) erbjuder i stort sett samma utbud men lägger en något större tonvikt på yrkesinriktad utbildning. Utöver dessa finns olika institutioner för vidareutbildning (Colleges). Den brittiska regeringen har liksom den svenska satt ett mål för rekrytering till högre utbildning: varannan medborgare ska innan de fyllt 30 år haft möjlighet att få en högre utbildning. Den brittiska regeringen menar vidare att det är av största vikt att studenterna i större utsträckning än idag har kännedom om och/eller erfarenheter från arbetsmarknaden. Det anses som ett problem att många av dagens brittiska studenter har ingen eller liten arbetslivserfarenhet efter avslutade studier.

8.3.1 En ny examen: Foundation degree

Den brittiska regeringen menar att den högre utbildningen spelar en nyckelroll vad gäller att erbjuda utbildningar som tillfredsställer behoven på tekniska färdigheter och kunskap. Dessa behov anses finnas både hos studenterna för att rusta dem för det framtida yrkeslivet, och inom de nya, växande sektorerna i näringslivet. Därför har regeringen under år 2000 lanserat en ny examen inom ramen för högskolesystemet: s.k. foundation degrees (ung. grundläggande examen). Foundation degrees är en tvåårig yrkesinriktad utbildning som finns med ett 40-tal inriktningar inom olika områden, exempelvis teknik, vård, IT och byggnadssektorn. Utbildningarna utvecklas i samarbete med näringslivet och de ska ge studenten såväl akademiska kunskaper och förhållningssätt som den specialistkompetens som arbetsmarknaden efterfrågar. Utbildningen ska vara gångbar under en längre tid och får därför inte vara alltför snävt yrkesinriktad. Det är också möjligt för studenterna att efter avslutad Foundation degree läsa vidare till högre examina.

Ett syfte med utformningen av Foundation degrees är att utbildningsformen ska attrahera studerande som inte är intresserade av att läsa en lång universitetsutbildning utan som söker en kortare, mer yrkesinriktad, utbildning. Ytterligare en förhoppning är att utbildningen ska intressera personer som vanligtvis inte väljer att studera vidare utan går direkt till arbetslivet, eller personer som misslyckats i sina studier tidigare men som söker en andra chans. Utbildningen ska också utformas för personer som idag har anställning men som vill förbättra sina möjligheter att gå vidare inom sin bransch. Utbildningarna ska präglas av flexibilitet avseende pedagogik och tillgänglighet samt kunna bedrivas i form av distansstudier.

Foundation degrees är en försöksverksamhet som idag omfattar 2 000 platser på hel- och deltid. Intresserade universitet och högskolor får ansöka om medel för att anordna sådan utbildning hos The Higher Education Funding Council (HEFCE).

Utbildningen ges vid ett 20-tal universitet i samarbete med institutioner för vidareutbildning (further education colleges) och olika arbetslivsföreträdare, däribland företag, institut etc. Bland de utbildningar som ges kan bland annat nämnas IT (e-commerce, e-systems design, m.fl.), logistik och transport, datavetenskapliga inriktningar, offentlig administration, turism och lärande (classroom assistance).

9 Utredningens förslag

9.1 En yrkeshögskoleexamen

Mitt förslag: YTH-utbildningen breddas mot nya områden och namnet ändras till yrkeshögskoleexamen. Utbildningen ska kunna ges både som idag till studenter med yrkeserfarenhet från särskild bransch, men också till studenter som kommer direkt från gymnasiet och har grundläggande behörighet för högskolestudier. Utbildningen ska omfatta minst 60 poäng och högst 80 poäng. Utbildningen ska vara påbyggbar.

Utbildningen ska liksom all högskoleutbildning vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För konstnärlig utbildning ska gälla att den ska vila på konstnärlig grund och beprövad erfarenhet. Utbildningen ska svara mot ett långsiktigt och klart definierat behov på arbetsmarknaden. Utbildningen ska ingå i högskolans ordinarie utbud.

Utbildning som bygger på tidigare arbetslivserfarenhet kan och bör bedrivas på ett annat sätt än utbildning som vänder sig till personer som inte har någon längre yrkeserfarenhet från särskild bransch.

Jag har fått i uppdrag att utreda vissa frågor om kortare yrkesutbildning inom högskolan. I uppdraget ingår bland annat att överväga en ny examen. Jag föreslår att YTH-utbildningen breddas mot nya områden.

Detta har flera fördelar. För det första är det viktigt att bygga vidare på de möjligheter som redan idag finns i högskolan. Det är också viktigt att ta tillvara de erfarenheter som finns och slå vakt om begrepp som är väl kända och invanda.

Som anges i rapportens inledande avsnitt, anser jag att det inte finns skäl att ändra högskolelagen. Det är däremot viktigt att skapa

kriterier för utvärdering av beprövad erfarenhet. Detta återkommer jag till i mitt slutbetänkande.

Yrkeshögskoleexamen ska kunna ges med flera inriktningar och utbildningen bör breddas ytterligare mot nya områden inom bland annat teknik, vård och omsorg samt handel och ekonomi. Utbildningen ska erbjudas till studenter med yrkeserfarenhet från särskild bransch, men också till studenter som kommer direkt från gymnasiet och har grundläggande behörighet. Det är viktigt att bygga vidare på de erfarenheter som finns från YTH. Därför bör utbildning som bygger på tidigare arbetslivserfarenhet bedrivas på ett annat sätt än utbildning som vänder sig till personer som inte har någon längre erfarenhet inom det område utbildningen ges.

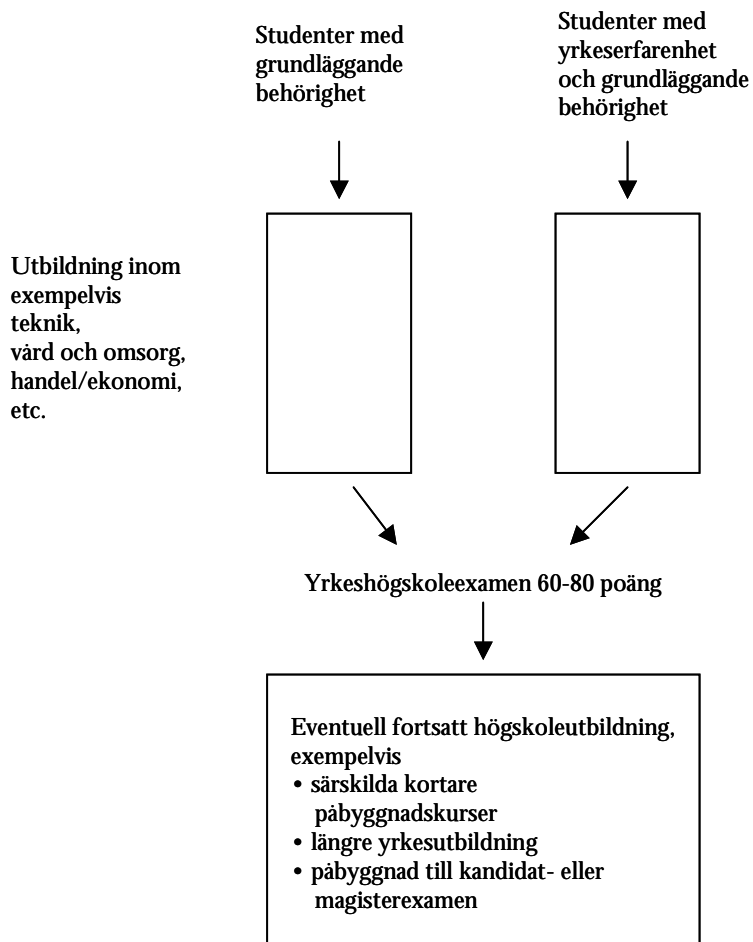
För tillträde till utbildningen ska krävas grundläggande behörighet för högskolestudier. För att ge utbildningen en naturlig koppling till gymnasieskolan bör gälla att högskolorna ska vara restriktiva med att sätta upp särskild behörighet för de studenter som kommer direkt från gymnasiet. Detta gäller både studerande som kommer från gymnasiets yrkesinriktade program och studenter från gymnasiets studieförberedande program. För de studenter som har yrkeserfarenhet, bör högskolorna vara restriktiva med att sätta upp andra behörigheter än särskild yrkeserfarenhet.

I fråga om viss teknisk utbildning kan det vara nödvändigt att kräva Matematik B som särskild behörighet. Högskolorna kan då överväga möjligheten att anordna utbildningen så att den istället ger en högskoleexamen.

Jag återkommer i mitt slutbetänkande närmare till inom vilka områden utbildningen bör ges, frågor som rör styrning, förslag till finansiering samt studiestöd. Jag kommer då särskilt att beakta behovet av en jämn könsfördelning av studenterna. Vad gäller utbildningens dimensionering talar det stora behovet av yrkesutbildning för att utbildningen ges en relativt betydande omfattning. Min bedömning är att utbildningen inom fem år bör omfatta cirka tjugotusen helårsstudenter.

Eftersom det är kostsamt att utveckla nya utbildningar bör någon form av incitament övervägas för att underlätta högskolans möjligheter att utveckla nya yrkesutbildningar.

Figur: Yrkehögskoleexamen: en examen men olika "ingångar" i utbildningen.

9.2 Skälen för mitt förslag

Det finns som jag visar i avsnitt 3 stora behov av yrkesutbildning på dagens arbetsmarknad. Denna efterfrågan har inte minst visat sig i det behov som finns av kvalificerad yrkesutbildning (KY). KY är en välkommen utbildningsform som fyller ett uttalat behov i dagens samhälle. Samtidigt är högskolan idag huvudsaklig anordnare av eftergymnasial utbildning. Detta gäller även yrkesutbildning.

Arbetsgivare, fackliga företrädare och andra organisationer menar att det finns många fördelar med en yrkesutbildning i högskolan utöver KY. En högskoleutbildning ger individen en förberedelse för ett yrkesverksamt liv genom att den ger studenten redskap att lära för att lära. Högskoleutbildning ges i en miljö där forskningsanknytning är central. Detta garanterar att studenten får moderna kunskaper. Vidare ger högskolans vetenskapliga förankring möjlighet att skapa utbildningar som kan utveckla nya yrken och branscher. Med hänsyn till det stora behovet av utbildade och den snabba utvecklingen på arbetsmarknaden är det viktigt att utbildningen inte är för lång, utan att det istället finns möjlighet till återkommande utbildning.

I ett demokratiskt samhälle är det självklart att det ska finnas utbildningsalternativ för alla. Trots stora ansträngningar är det fortfarande så att högskoleutbildning rekryterar relativt få studenter från studieovana miljöer. För en ökad rekrytering av dessa grupper av studenter är det viktigt att utbildningen är kort och har en tydlig yrkesinriktning. Det är också viktigt att utbildningarna ges en tydlig koppling till arbetslivet. Detta kan exempelvis göras genom att öka samarbetet med arbetslivet inte minst genom att låna in yrkesaktiva personer i högskolan som lärare. Strävan efter en jämn social fördelning av studenterna gäller naturligtvis all högskoleutbildning.

Det är redan nu möjligt för högskolorna att anordna den typ av utbildning som jag föreslår. Som kartläggningen visar finns dock endast ett begränsat utbud av kortare yrkesinriktad utbildning i högskolan. Detta har flera orsaker. Inom vissa områden har det skett en utveckling som gjort en förlängning av utbildningen nödvändig. Samtidigt kan det hos högskolan finnas en tendens att vilja förlänga utbildningarna och många ämnesföreträdare menar att en förlängning ofta innebär en kvalitetsförbättring. Naturligtvis är detta mestadels sant, men en förlängning av utbildningen medför samtidigt en kostnad som inte alltid är motiverad i relation till de krav som ställs i arbetslivet. Jag anser att det inom högskolan bör finnas utrymme för såväl långa som korta utbildningar av god kvalitet.

Högskolans resurser per student har minskat. Detta visas bland annat i betänkandet Högskolans styrning (SOU 2000:82) och i Riksdagens Revisorers granskning Resursanvändningen inom högskolans grundutbildning (2000/01:10). Högskolan har rationaliserat sin verksamhet och detta har bland annat gjort att kurser som

inte är ekonomiskt lönsamma många gånger lagts ner. Det är också mycket kostsamt att utveckla nya utbildningar. Detta gäller särskilt utbildningar som riktar sig mot nya grupper av studenter. Det talar för att statsmakterna bör överväga att skapa incitament för högskolan att anordna yrkeshögskoleutbildning. Med hänsyn till utvecklingen av YTH kan det också finnas skäl att överväga en särskild organisation för yrkeshögskoleutbildningen inom ramen för högskolan. Ett alternativ är att regeringen sätter särskilda mål för denna utbildning. Ett annat alternativ är att skapa ett särskilt utrymme i högskolornas organisation.

Redan idag har många svårt att skilja mellan högskoleutbildning och kvalificerad yrkesutbildning. Det är därför viktigt att informationsinsatser genomförs för att klargöra såväl skillnader som fördelar med de båda utbildningarna.

Införande av en yrkeshögskoleutbildning överensstämmer som jag visar i utredningen med den internationella utvecklingen på utbildningsområdet.

Min bedömning är att den stora efterfrågan av personer med yrkesinriktad kompetens som idag finns i arbetslivet motiverar en relativt omfattande utbyggnad av högskolans utbud av kortare yrkesinriktad utbildning. En rimlig utbyggnad av kortare yrkesinriktad utbildning på högskolan bör vara att sådan utbildning efter en femårig uppbyggnadsfas omfattar 20 000 helårsstudenter (hås). En sådan volym skulle i dagsläget med cirka 234 000 helårsstudenter i högskolan, motsvara drygt 8 procent. Omfattningen av kortare yrkesinriktad utbildning är idag 5 000 helårsstudenter, lågt räknat. Utbyggnaden bör kunna ske med 3 000 helårstudenter årligen enligt nedanstående tabell. 3 000 helårstudenter motsvarar vid en tvåårig utbildning cirka 1 500 "nybörjarplatser".

År 1: 5 000 has + 3 000 has, summa 8 000 has

År 2: + 3 000 has, summa 11 000 has

År 3: + 3 000 has, summa 14 000 has

År 4: + 3 000 has, summa 17 000 has

År 5: + 3 000 has, summa 20 000 has

Kommittédirektiv

Kortare yrkesutbildningar inom högskolan

Dir.
2001:9

Beslut vid regeringssammanträde den 25 januari 2001

Sammanfattning av uppdraget

En utredare tillkallas med uppdrag att utreda vissa frågor om kortare yrkesutbildningar inom högskolan. Översynen skall utgå från den yrkestekniska utbildningen (YTH) samt utröna om den kan utvecklas mot nya områden utanför det tekniska området och anpassas för nya studerandegrupper. Vidare skall utredaren undersöka behovet av andra kortare yrkesutbildningar i högskolan. Arbetsmarknadens behov av kortare yrkesutbildningar inom högskolan bör utgöra en grund för eventuella förslag. Utredaren skall överväga om det behövs en ny examensbenämning för kortare yrkesutbildningar.

Utbildningarna bör, liksom YTH, omfatta minst 60 poäng samt bygga på grundläggande behörighet för tillträde till högskolestudier. Utredaren skall överväga och lämna förslag till de ändringar i högskolelagen (1992:1434) som utredningen ger anledning till.

Bakgrund

Nuvarande YTH-utbildning

Under mitten av 1970-talet påbörjades en försöksverksamhet med kortare yrkestekniska högskoleutbildningar, YTH, som byggde på att de sökande hade minst fyra års yrkesverksamhet från det område som utbildningen avsåg.

Syftet med utbildningen var dels att skapa en möjlighet för fortsatt utbildning för personer som haft små möjligheter att söka

sig till högskolan, dels att tillgodose industrins behov av arbetskraft för vissa kvalificerade funktioner. Syftet var också att ge ämnesutbildning för blivande lärare i yrkestekniska ämnen i gymnasieskolan. För att stimulera redan yrkesverksamma att söka sig till denna vidareutveckling genom fortsatta studier beslöts att YTH-studerande skulle omfattas av särskilt vuxenstudiestöd. Detta innefattar en större bidragsdel än för övriga studerande.

Genom 1977 års högskolereform övergick utbildningen i reguljär form. Sedan 1993 regleras utbildningen genom en särskild examen i bilaga 2 till högskoleförordningen, den s.k. examensordningen (1993:100). De enskilda högskolorna bestämmer själva vilken inriktning YTH-utbildningen skall ha. Enligt 7 kap. 2 a § studiestödsförordningen (1973:418) skall särskilt vuxenstudiestöd lämnas för studier om högst 60 poäng på utbildningsprogram som leder fram till en yrkesteknisk examen avseende byggnadsteknik, industriell teknik, handel, kontor eller storhushåll och restaurang, om utbildningen anordnades redan 1994. Från och med den 1 juli 2001 lämnas studiemedel med 82 procent bidragsdel om den studerande är minst 25 år och går en utbildning som anordnades redan år 1994.

YTH-utbildningar ges för närvarande vid 13 olika universitet och högskolor. De är ofta utlokaliserade till andra orter än den där de ansvariga universiteten och högskolorna ligger. Ämnesområdena växlar, men utbildningarna är huvudsakligen tekniska. Totalt finns cirka 20 olika inriktningar men alla utbildningar ges inte varje år, utan en viss periodisering förekommer.

Utbildningens omfattning är normalt 60 poäng men på vissa orter har den utökats till 80 poäng.

Antalet studerande omfattar vanligen knappt 1 000. De senaste åren har utbildningen minskat i volym. 1994/95 examinerades 461 personer med YTH-examen och 1998/99 utexaminerades 245 personer.

Kvalificerad yrkesutbildning (KY)

Regeringen har i propositionen Kvalificerad yrkesutbildning (2000/01:63) föreslagit att den försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning, som pågått i några år skall övergå i reguljär verksamhet. Utmärkande för den nya kvalificerade yrkesutbildningen är att den utvecklas och bedrivs i samverkan mellan

arbetsliv och utbildningsanordnare. Arbetslivsgenererad kunskap, som är en av huvudkomponenterna, tillgodoses genom bl.a. lärande i arbete under handledning. Utbildningen finansieras gemensamt av staten och de berörda delarna av arbetslivet. Utbildningens inriktning, omfattning och dimensionering utformas av arbetslivet efter de lokala, regionala eller nationella arbetsmarknadsbehov som bedöms föreligga. Den kvalificerade yrkesutbildningen föreslås kunna leda fram till en examen, benämnd kvalificerad yrkesexamen, efter fullgjorda kursfordringar om 40–120 poäng. Antalet årsstudieplatser för kvalificerad yrkesutbildning är för närvarande ca 12 000.

Högskolornas verksamhet

Högskolans utbildning skall enligt högskolelagen (1992:1434) vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt beprövad erfarenhet. Inom traditionella akademiska ämnen och utbildningar bör undervisningen självfallet baseras på vetenskaplig grund för att ett nära samband mellan utbildning och forskning skall kunna garanteras. Inom många praktiska yrkesutbildningar är det viktigt att undervisningen också till stor del baseras på beprövad erfarenhet. Kunskaper och färdigheter som utgår från beprövad erfarenhet har inom dessa utbildningar ett eget värde. Genom detta sätt att ange universitetens och högskolornas uppgift understryks att inom det breda begreppet högre utbildning ryms utbildningar med mycket olika inriktningar och krav. Formerna och villkoren för verksamhetens bedrivande måste därför tillåtas variera inom vida ramar. I målformuleringen för de olika yrkesexamina lyfts de delar fram som är angelägna ur ett framtida yrkesperspektiv.

Utvecklingen efter 1993 års reform har inneburit att flera kortare yrkesinriktade utbildningar har förlängts med framför allt mer teoretiskt innehåll. Även flera YTH-utbildningar har förlängts.

Utvärdering

I Högskoleverkets utvärderingar tillmäts utbildningarnas högskolemässighet stor betydelse. Begreppet högskolemässighet återfinns varken i högskolelagen eller i högskoleförordningen. Högskoleverket har i sina kvalitetsutvärderingar definierat

begreppet högskolemässig med utgångspunkt i högskolelagen samt de mål som gäller för respektive examen. I rapporten 1996:7R Vårdutbildningar i högskolan angav Högskoleverket att det viktigaste kriteriet för om en utbildning var "högskolemässig" var lärarnas vetenskapliga kompetens (s. 51). Högskoleverket har i bl.a. utvärderingen av vissa vårdutbildningar (Utbildningar inom vård och omsorg, 2000:5R) framhållit att även den beprövade erfarenheten måste vara föremål för fortlöpande reflektion och omprövning och därmed ligga till grund för utbildningens högskolemässighet.

Den yrkestekniska utbildningen har ännu inte utvärderats av Högskoleverket.

Riksdagens revisorer har i rapporten Grundutbildningens högskolemässighet (rapport 2000/01:1) konstaterat att det finns behov av att klargöra högskolelagens krav på utbildningens kvalitet, s.k. högskolemässighet. Enligt revisorerna finns det en kritik från högskolorna att Högskoleverket vid sina granskningar av yrkesutbildningarna utgår från en alltför traditionell akademisk utgångspunkt. Begreppet beprövad erfarenhet har inte utvecklats och utsatts för samma bedömning. Då granskningarna har långtgående rättsverkande betydelse är det av vikt att begreppet beprövad erfarenhet inkluderas i bedömningarna.

Uppdraget

Utredaren skall se över strukturen på högskolans kortare yrkesutbildningar, framför allt YTH-utbildningarna. Utredaren skall analysera behovet av kortare yrkesutbildningar främst med anledning av de stora strukturförändringar som sker inom näringslivet samt de ökade kompetenskraven inom såväl den privata som den offentliga sektorn. Utredaren skall klarlägga arbetsmarknadens behov av olika kortare yrkesinriktade högskoleutbildningar.

Utredaren bör utgå från att kortare yrkesutbildningar inom högskolan skall tillgodose liksom för all annan högskoleutbildning ett mer långsiktigt behov på arbetsmarknaden i ett nationellt perspektiv. Det skall också vara möjligt att successivt bygga vidare på den kunskap som inhämtats på en grundutbildning för att höja kompetensen eller bredda den mot nya områden.

Utredaren skall utreda och lämna förslag till sådana förändringar som bör vidtagas för att det skall vara möjligt att utöka antalet

kortare yrkesutbildningar i högskolan inom nya områden. Olika examensbenämningar skall också övervägas.

En utgångspunkt skall vara att samma förutsättningar för studie-stöd skall gälla som för annan högskoleutbildning. Utredaren skall därför också analysera om den högre bidragsandelen i studiemedlen för YTH-studerande bör bibehållas.

De kortare yrkesinriktade högskoleutbildningarna skall anordnas av de universitet och högskolor som ansöker och erhåller rätt att utfärda denna examen. Inom en kandidatexamen bör utbildningen kunna tillgodoräknas som studier vid sidan av huvudämnet.

Utgångspunkten för eventuellt nya utbildningar skall vara att de skall svara mot ett bestående behov på arbetsmarknaden, såväl inom näringslivet som inom offentlig sektor, t.ex. vård och omsorg. De nya utbildningarna skall liksom de nuvarande YTH-utbildningarna tillgodose behovet av ytterligare kunskaper för personer som vill bli lärare i yrkesämnen inom gymnasieskolan. Utredaren skall analysera om en vidgad rekrytering kan möjliggöras genom att kortare yrkesutbildningar kommer att utgöra ett utbildningsalternativ för elever från gymnasiet yrkesinriktade program. Utbildningarna eller delar av dem skall också kunna utgöra en vidareutbildning som en del av individens livslånga lärande. Efterfrågan på yrkesinriktade utbildningar och kurser kommer att öka, dels som en följd av medel från EU:s strukturfonder som avser kompetensutveckling i arbetslivet, dels som en följd av eventuella åtgärder grundade på förslag från utredningen om individuellt kompetenssparande (dir. 1999:16). Högskolorna förväntas bli mer aktiva inom detta område.

Utredaren skall överväga behovet av komplettering av högskolelagen och högskoleförordningen vad avser begreppet beprövad erfarenhet. Detta för att undvika oklarhet om utredaren avser föreslå en innehållsmässig tyngdpunkt i beprövad erfarenhet i de berörda utbildningarna. Detta gäller särskilt 1 kap. 2 och 9 §§ högskolelagen.

Utredaren skall också lämna förslag på kriterier för utvärdering av de kortare yrkesinriktade högskoleutbildningar, som till största delen baseras på beprövad erfarenhet.

Utredaren skall samråda med gymnasieutredningen (dir. 2000:35), Högskoleverket, universitet och högskolor, Arbetsmarknadsstyrelsen, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering och arbetsmarknadens parter.

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall lämna ett delbetänkande senast den 4 maj 2001 vad avser:

- förslag om examensbenämning,
- översiktlig beskrivning av vilka utbildningar som redan idag finns inom högskolan och som berörs av förslaget samt
- eventuella förslag till förändringar i högskolelagen.

Utredaren skall slutredovisa sitt uppdrag senast den 15 december 2001.

(Utbildningsdepartementet)

Utbildningar i högskolan kortare än 120 poäng

Kartläggningen redovisar samtliga högskoleutbildningar i Sverige som omfattar högst 100 poäng eller som erbjuder etappavgång efter högst 100 poäng. De utbildningar som ingår är sammanhållna utbildningsprogram och erbjuds av universitet, högskolor samt övriga utbildningsanordnare. Utbildningarna riktar sig till nybörjare i högskolan och ställer inte krav på tidigare högskolepoäng. Vissa utbildningsprogram kräver högskolepoäng eller arbetslivserfarenhet.

Informationen är inhämtad huvudsakligen efter vilka utbildningar som erbjudits läsåret 2000/01. Utbildningar som har antagning var tredje termin eller mer sällan kan därför saknas i sammanställningen.

BLEKINGE TEKNISKA HÖGSKOLA

- 80/120/160 p Dataprogrammeringsteknik/ Informationsteknologi/Informationssystem
- 80 p Konstruktions- och Produktionsteknik
- 80/120/180 p Produktutveckling
- 60–80 p YTH Konstruktions- och produktionsteknik (två inriktningar: verkstadsteknik eller industriell elektronik)

CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA AB

- 26 p Fartygsbefäl
- 60 p YTH Byggnadsteknik med inriktning mot el eller VVS
- 60 p YTH Verkstadsteknik

DANSHÖGSKOLAN

- 80 p Folkdansutbildningen
- 80 p Högskoleexamen historiska danser

DRAMATISKA INSTITUTET

- 80 p Radioproduktion
- 100 p TV-producent

ERSTA-SKÖNDAL HÖGSKOLA

- 80 p Höskoleexamen i teologi
- 80 p Kyrkomusikerprogrammet

GAMMELKROPPA SKOGSSKOLA

Har inget.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

- 80 p ADB-programmet
- 80 p Datorstödd fysikalisk mätteknik
- 80/160 p Diplombildning i musik
- 80/160 p Kompositionsprogrammet
- 80 p Litterär gestaltning
- 80 p Musikerprogrammet

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM

Har inget.

HÄLSOHÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

- 80p/120p Tandhygienistutbildning

HÖGSKOLAN I BORÅS

- 80 p PIKT (Pedagogisk informations- och kommunikationsteknik)
- 60 p YTH Textil- och konfektionsproduktion

HÖGSKOLAN DALARNA

- 80 p Tandhygienistutbildning
- Ger f.n. inga YTH-utbildningar

HÖGSKOLAN I GÄVLE

- 80 p Fastighetsmäklarprogrammet
- 80 p Högskoleutbildning med inriktning mot produktionsutveckling
- 60 p YTH Administration och ekonomi
- 60 p YTH Pappers- och pappersmasseproduktion
- 60 p YTH Stålproduktion och verkstadsteknik
- 60 p YTH Verkstadsteknik

HÖGSKOLAN I HALMSTAD

Har inget.

HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Har inget.

HÖGSKOLAN I KALMAR

- 25 p Fartygsbefäl
- 80/120 p Musikindustriprogrammet
- 80 p Webbproducentprogrammet

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Har inget.

HÖGSKOLAN I SKÖVDE

Har inget. YTH vilande f.n.

HÖGSKOLAN I TROLLHÄTTAN/UDDEVALLA

- 80 p Högskoletekniker Produktions- och underhållsteknik

HÖGSKOLAN PÅ GOTLAND

- 80 p Systemintegration och programmering

IDROTTSHÖGSKOLAN

- 80 p Idrott (oklart om den kommer att finnas kvar till hösten 2001)
- 80 p Specialidrottstränarutbildning

INGESUNDS MUSIKHÖGSKOLA

- 20-80 p Musikterapi

JOHANNELUNDS TEOLOGISKA HÖGSKOLA

Har inget.

KARLSTADS UNIVERSITET

- 60 p YTH Underhåll
- 60 p YTH Verkstad

KAROLINSKA INSTITUTET

Har inget.

KONSTFACK

Har inget.

KUNGL. KONSTHÖGSKOLAN

Har inget.

KUNGL. MUSIKHÖGSKOLAN

- 80/120/160 p Musiker, grundutbildning, inriktning jazz/afro-amerikansk tradition
- 80/120/160 p Musiker, grundutbildning, inriktning svensk folkmusik
- 80/120/160 p Musiker, grundutbildning, inriktning folkmusik/konstmusik från andra kulturer

KUNGL TEKNISKA HÖGSKOLAN

- YTH 60 p Byggnadsteknik
- YTH 60 p Grafisk teknik
- YTH 60 p Verkstadsteknik

LINKÖPINGS UNIVERSITET

- 80 p Användarinriktad systemutveckling
- 40 p Folkhögskollärarytbildning – påbyggnad till 60 p. startar hösten 2001. (För tillträde till utbildningen krävs en akademisk utbildning om 120 p. i för folkbildningen lämpliga ämnesområden men detta krav kan ersättas av pedagogiskt arbete inom folkbildning eller folkrörelse under minst fem års heltidsanställning).
- 60 p YTH Industriell elektronik
- 60 p YTH Industriell träteknik

LULEÅ TEKNISKA UNIVERSITET

- 80 p Arrangering och komposition (musik)
- 80 p Bergmaterialingenjör
- 40 p Körledarutbildning
- 80 p Ljudingenjör
- 40/80 p Mediautbildning
- 80 p Naturstensingenjör
- 80 p Prospekteringsingenjör
- 40/80 p Radioproduktion
- 80 p Studiomusikerprogrammet
- 60 p YTH Maskinteknik
- 60 p YTH Väg- och anläggningsteknik

LUNDS UNIVERSITET

- 80/120 p Högskoleingenjörsexamen med inriktning mot byggt teknik
- 80/120 p Högskoleingenjörsexamen med inriktning mot elektroteknik
- 80/120 p Högskoleingenjörsexamen med inriktning mot kemiteknik
- 80 p Kyrkomusikerutbildning – kantor
- 80 p Trafikflygarutbildning
- 60 p YTH Livsmedel
- 60 p YTH Massa- och pappersteknik
- 80/120 p Öst- och Sydöstasienkunskap

LÄRARHÖGSKOLAN I STOCKHOLM

Har inget.

MALMÖ HÖGSKOLA

- 80 p Fastighetsmäklarprogrammet
- 80 p Högskoletekniker (profilerade kurser mot energiteknik, vattenteknik, installationsteknik och verkstadsteknik)
- YTH 60 p Verkstadsteknik

MITTHÖGSKOLAN

- 40 p Datateknik
- 80/120 p Driftingenjör
- 85/120 p Ekologisk skogsproduktion
- 80/160 p Energiprogram med samhällsperspektiv
- 80 p Högskoletekniker: elkraft/energi alt. elinstallationsteknik
- 80/120/160 p Informationsteknologiutbildning (erbjuder etappavgångar)
- 80/120 p IT-ingenjör
- 100/120 p Journalistutbildning
- 80/120/140/160 p Medieingenjörutbildning
- 80 p Produktionsekonomi
- 40 p Produktionsteknik
- 80 p Produktionstekniker
- 80/120/130 p Programvaruteknikutbildning
- 80 p Samhällsvetenskaplig grundutbildning (distans)
- 80 p Servicetekniker
- 60 p YTH Industriell teknik inom processindustri och verkstad

MÄLARDALENS HÖGSKOLA

- YTH 60 p inriktning mot fordonsteknik
- YTH 60 p inriktning mot kvalitetsteknik
- YTH 60 p inriktning mot verkstadsteknik

OPERAHÖGSKOLAN

Har inget.

RÖDA KORSETS HÖGSKOLA

Har inget.

SOPHIAHEMMETS SJUKSKÖTERSKEHÖGSKOLA

Har inget.

STOCKHOLMS MUSIKPEDAGOGISKA INST.

Har inget.

STOCKHOLMS UNIVERSITET

- 80 p Grafiska linjen
- 80 p Grundläggande rättsutbildning
- 60 p Marknadskommunikationslinjen
- 100 p Språkkonsultlinjen

SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET

- 80 p Djursjukvårdarprogrammet
- 80 p Hippologprogrammet
- (80 p Landskapsingenjör – är 120 p. fr.o.m. hösten 2001)
- 80 p Lantmästare
- 80 p Trädgårdsingenjör

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA

Har inget.

TEATERHÖGSKOLAN

Har inget.

TEOLOGISKA HÖGSKOLAN

Har inget sammanhållet grundutbildningsprogram.

UMEÅ UNIVERSITET

- 80/120 p Gastronomiprogrammet
- 80 p Tandhygienistprogrammet

UPPSALA UNIVERSITET

Har inget.

VÄXJÖ UNIVERSITET

- 80 p Coaching och Sport management
- 80 p Dataingenjörsprogrammet
- 80 p Datavetenskap och mediateknologi
- 40 p Design och glas
- 80 p Ledarskap och organisation
- 80 p Samhällsanalys och välfärdsutveckling

ÖREBRO MISSIONSSKOLA

- 40 p Religionslärarutbildning

ÖREBRO UNIVERSITET

- 40 p Dryckeskunskap
- 80 p Medicinska sekreterarprogrammet

Högskoleverkets rapport om kortare yrkesutbildning i andra länder.

Avd. för bedömning av utländsk utbildning
2001-04-09

Kortare yrkesutbildningar i några länder

Några anglosaxiska länder

Australien

I Australien finns såväl gymnasial (Certificate I-IV), som högre yrkesutbildning. Fullgjord 9-årig eller 10-årig (Tasmanien) grundskola är en förutsättning för tillträde till gymnasiala yrkestekniska utbildningar. Högre yrkestekniska utbildningar ges inom en rad områden vid s.k. TAFE colleges och institut. För tillträde till den 2-åriga Diploma-utbildningen eller 3-åriga Advanced Diploma-utbildningen krävs avslutad 13-årig gymnasieutbildning (Year 12 Award), men till Diploma-program antas även sökande med Certificate IV. Sökande till Advanced Diploma-utbildning med ett Diploma kan få sina tidigare studier tillgodoräknade och båda utbildningar kan vanligtvis tillgodoräknas inom ramen för 3-åriga Bachelor-utbildningar vid landets universitet.

Kanada

Det förekommer stora skillnader mellan Kanadas olika provinser och territorier. Inte minst de västra provinserna British Columbia och Alberta uppvisar stor självständighet inom utbildningsområdet, liksom det fransktalande Québec. I stora drag tillhandahålls yrkestekniska utbildningar av olika Community Colleges. Dessa utbildningar avslutas med antingen Certificate/ Certificat eller Diploma/Diplôme. Certificate/Certificat utfärdas efter 1 års studier, medan studietiden för Diploma/Diplôme är 2-3 år. Det är vanligt att sistnämnda utbildning kan tillgodoräknas i samband med fortsatta studier vid college eller universitet (s.k. university

transfer). Antagningskraven till de yrkestekniska programmen varierar mycket och kännetecknas av stor flexibilitet. Det är dock brukligt att den sökande har ett High School Graduation Certificate/Diploma eller Diplome d'Etudes Secondaire.

Storbritannien

I Storbritannien erbjuds högre yrkestekniska utbildningar bl.a. inom de populära ämnena IT, publishing, textil formgivning etc. Undervisningen äger rum vid olika colleges och examen utfärdas av de statsunderstödda organisationerna Business and Technical Education Council (BTEC)/Edexcel Foundation resp Scottish Qualifications Authorities (SQA). Examensbenämningarna är Higher National Certificate (HNC) och Higher National Diploma (HND). Det förekommer även andra examina, men dessa är mer sällsynta (t ex Advanced Diploma i Skottland). HNC utgör en 2-årig utbildning på deltid, medan studietiden för HND är 2 på heltid och 3 år på deltid. Antagningskraven för nämnda BTEC/SQA-program är att sökande har fyllt 18 år och har åtminstone en godkänd GCE A level (General Certificate, Advanced Level) samt godkända betyg i ytterligare några ämnen i sin GCSE (General Certificate of Secondary Education). Andra antagningskrav kan vara BTEC Certificate of Achievement (gymnasial yrkesteknisk utbildning) samt relevant yrkespraktisk erfarenhet. I vissa fall kan Higher National tillgodoräknas inom ramen för ett bachelorprogram vid ett universitet.

USA

Den vanligaste examensformen inom högre yrkesutbildning är Associate Degree, men även olika certificates och diplomas förekommer. Associate Degree-utbildningar utgör 2-åriga program vid statliga och privata Junior/Community Colleges i USA. Även några 4-åriga colleges och universitet erbjuder utbildningsprogram som leder till en Associate Degree och det är vanligt att dessa utbildningar får tillgodoräknas i en bachelorutbildning på ett college eller universitet (s.k. transfer credit). Amerikanska Junior/Community Colleges är mycket flexibla vad gäller antagning till sina utbildningar och ett High School Diploma är inget absolut krav. Antagningen till prestigefyllda skolor kräver dock High

School Diploma samt goda resultat från antagningsproven Scholastic Aptitude Test (SAT), American College Test (ACT) m.fl.

Andra länder

ISRAEL

Utbildningarna ges såväl på heltid som på deltid då med fördubblad utbildningstid. Utbildningar är inriktade främst mot teknik/jordbruk. Utbildningar ges vid "Technical Colleges", "Regional Colleges" eller i anslutning till vissa universitet. Examina utfärdas på nationell nivå av "Department of Technological Education" och "National Institute of Technological Training" som också utövar tillsyn över utbildningsanordnarna.

Det finns såväl ett som tvååriga yrkesutbildningar. Den ettåriga utbildningen leder till examen "technai". Den tvååriga utbildningen avslutas med examen "handassai" som översätts till engelska som "applied engineer". Den finns även som ett påbyggnadprogram för personer som har examen "technai".

Inträdeskraven är minst avslutad 12-årig skolgång. De flesta antagna har även "bagrut" dvs israelisk studentexamen som ger behörighet till högre studier.

Utbildningarna är studiestödsberättigande i Israel och "handassai"-examen kan tillgodoräknas som motsvarande ett år inom ramen för en ingenjörutbildning som leder till "Degree of Bachelor" vid något av universiteteten.

BELGIEN

Belgien har ett binärt högskolesystem med uppdelning på universitet och högskolor. Kortare yrkesutbildningar ges vid "hogescholen"/"instituts supérieur" och inom flera områden t ex media och kommunikation, audiovisuella media, elektronik, kemi och biokemi, logistik, mode, flygteknik mm. Inom samma sektor finns även förskole- och grundskoleläroutbildningar, social-assistentutbildning, kortare vårdutbildningar. Utbildningen är organiserad i treåriga sammanhållna program och avslutas med examen "gegraduateerde/gradué(e)". Ingångsnivå är samma som till all högre utbildning dvs slutförd gymnasieutbildning.

Vid samma "hogescholen"/"institut supérieur" ges även längre utbildningar på universitetsnivå.

FINLAND

Grundläggande yrkesutbildning (på andra stadiet) som leder till yrkesinriktad grundexamen bygger på fullgjord 9-årig grundskola. Den som genomfört gymnasiestudier (el motsv) kan också söka till denna typ av utbildning och tidigare studier räknas då till godo (ett halvt till ett års studier). Den grundläggande yrkesutbildningen är i de flesta fall 3-årig (120 sv) och ca 6 månader (20 sv) handledda och målinriktade studier på arbetsplatser ingår. Yrkesinriktad grundexamen ger behörighet för yrkeshögskolestudier inom motsvarande bransch.

För tillträde till Yrkeshögskoleutbildning krävs antingen studentexamen eller yrkesexamen från andra stadiet. Yrkeshögskoleexamina omfattar 140–180 studieveckor (3,5–4,5 år).

Inom vuxenutbildningen finns även yrkes- och specialyrkesexamina som avläggs i fristående yrkesprov. Kortare, förberedande utbildning för dessa examina ges.

En del folkhögskolor ger förutom allmänbildande vuxenutbildning även grundläggande yrkesutbildning och yrkesinriktad tilläggsutbildning.

DANMARK

Yrkesinriktade postgymnasiala utbildningar ges inom begreppet "Videregående uddannelser" och omfattar utbildningar inom alla ämnesområden. Det finns *korta*, *medellånga* och *långa* utbildningar. För tillträde krävs i regel studentexamen (motsv) eller relevant yrkesutbildning.

Korta yrkesutbildningar finns inom det merkantila och tekniska området och ges vid handelsskolor och tekniska skolor. Utbildningarna är mellan 2 och 3 ½ år långa och viss praktik ingår.

Medellånga utbildningar omfattar minst 3 års studier och ges inom det tekniska, pedagogiska, sociala, konstnärliga, informations- och hälso- området. Utbildningarna omfattar både teoretiska studier och praktik.

NORGE

Vid de statliga högskolorna ges kortare och mer yrkesinriktade kurser/utbildningar än vid universiteten. Studietiden är vanligtvis mellan 2 och 4 år. För tillträde krävs avslutad gymnasial utbildning (el motsv) eller "realkompetanse" (25 år och yrkeserfarenhet). Utbildningar som ges är bl.a.: lärar-, förskolläraryrkes- och ingenjörsutbildningar liksom utbildningar inom hälso- och sjukvård och inom det sociala området.

Grundläggande yrkesutbildning (inklusive lärlingsutbildning) ges inom gymnasieskolans 3-åriga program.

TYSKLAND

Yrkesutbildning ges bl.a. vid Fachgymnasien, Fachoberschulen, Berufsfachschulen, Berufsaufbauschulen och Fachschulen. För tillträde till krävs oftast avslutad 10-årig skolgång i vissa fall i kombination med minst 2-årig yrkesutbildning och viss yrkeserfarenhet. Utbildningarna är mellan ett och 4 år långa och ger behörighet för vidare yrkesutövning.

Yrkesutbildning på postgymnasial nivå ges bl.a. vid Fachhochschulen och Berufsakademien. Utbildningarna är i regel minst 3-åriga oftast längre. I utbildningarna kombineras teoretiskt och praktiskt lärande.

På gymnasial/postgymnasial nivå finns även yrkesutbildning vid Berufsfachschulen, inom företag och som en kombination av utbildning vid Berufsfachschule och vid företag (anerkännte Ausbildungsberufe). Utbildningarna är oftast 3-3 ½-år långa och uppdelade i två steg. Kortare utbildningar finns. För ytterligare information se Studien- und Berufswahl 2000/2001 avd 8 och 6 (www.berufswahl.de).

FRANKRIKE

Vid sidan av universitetens generella 2-åriga DEUG (Diplôme d'Etudes Universitaires Général) inom första cykeln finns ett antal yrkestekniskt inriktade studieprogram vilka förbereder till:

DEUST (Diplôme d'Etudes Universitaires Scientifiques et Techniques). I utbildningen ingår både teoretisk och praktisk

undervisning liksom företagspraktik. Orientering mot DEUST kan ske under det första eller andra året av grundutbildningen.

DUT (Diplôme Universitaire de Technologie) är en tvåårig, postgymnasial utbildning som ges vid universitetens tekniska institut IUT (Institut Universitaire de Technologie). Det finns 24 olika specialiteter. I vissa fall kan DUT fås efter endast ett års studier (detta kallas *année spéciale*) Det gäller dem som redan har två års postgymnasiala studier.

Antagningen till dessa yrkesorienterade program är mycket selektiv.

BTS (Brevet de Technicien Supérieur) är tvååriga postgymnasiala ännu mer yrkesinriktade utbildningar som ges utanför universiteten inom lycées. Det finns 85 olika specialiteter och fler planeras. Cirka en fjärdedel ligger inom jordbrukssektorn (BTSA) För tillträde krävs avslutad gymnasieskola (Bac).

Licence Professionnelle är en helt ny högskoleexamen infördes fr.o.m ht 2000. Den innebär en ettårig påbyggnad på de tvååriga yrkesutbildningarna (bac + 3). Den är öppen för alla som har en DUT, DEUST, BTS eller BTSA. Den ges på universiteten men omfattar också 12 till 16 veckors praktik på företag. Den har införts för underlätta inträdet på arbetsmarknaden.

SPANIEN

I Spanien har de äldre yrkesutbildningarna inom gymnasieskolan (Formación profesional I och II) ersatts av ett nytt yrkesutbildningssystem. Det har också två nivåer – Grado Medio med 61 olika specialiteter och Grado Superior med 75 olika specialiteter. Den högre nivån betecknas som non university higher education och yrkesmässigt blir man tekniker på mellannivå (Técnico Superior). För tillträde krävs avslutad gymnasieskola (Bachillerato) eller en yrkesutbildning inom samma område på den lägre nivån, Grado Medio (med titeln Técnico) samt inträdesprov (prueba de acceso). Den som fyllt 20 år och inte uppfyller dessa krav kan få tillträde efter godkänt test. Utbildningarna är ett eller två år långa inklusive praktik och äger rum antingen i vanliga gymnasieskolor eller speciella yrkesskolor. En avslutad yrkesutbildning på högsta nivån (Grado Superior) ger direkt tillträde utan inträdesprov (selectividad) till den längre traditionella universitetsutbildningen inom det speciella området.

Det finns också 3-åriga yrkesinriktade utbildningar på högskolenivå som leder till titeln Diplomado, Ingeniero Técnico eller Arquitecto Técnico. Den som avslutat en sådan utbildning och vill fortsätta på det längre, mer teoretiska Licenciado programmet får tillgodoräkna två år av de tidigare utbildningen.

ITALIEN

Vid universiteten finns korta yrkesförberedande utbildningar inom en rad områden som leder till Diploma Universitario (DU) De är två – tre år långa, vanligen tre. En praktikperiod kan ingå. Tillträdeskrav är avslutad gymnasieutbildning och inträdesprov. Den som vill fortsätta på en längre universitetsutbildning får tillgodoräkna två år.

Postgymnasiala yrkesförberedande utbildningar finns också utanför universiteten inom specialskolor Scuole dirette a fini speciale (SDAFS). Tillträdeskraven är samma som för Diploma Universitario men utbildningarna är mer yrkesinriktade. Längden är två till tre år inklusive obligatorisk praktikperiod. Exempel på områden är kosmetika, mode, marinbiologi.

Utbildningarna leder till Diploma Universitario di Scuola di dirette a fini speciali.

NEDERLÄNDERNA

Nederländerna har ett omfattande system av yrkesutbildningar, både på gymnasial och eftergymnasial nivå.

Gymnasiala yrkesutbildningar

De gymnasiala systemet består av två nivåer där den första nivån bygger på åttaårig grundskola. Den första nivån är på fyra år och avslutas med bevis över *Voorbereidend Beroepsondewijs*, VBO (Preparatory Vocational Education). VBO-utbildningarna omfattar i regel åldrarna 12–16 år vilket innebär att utbildningen närmast är att betrakta som en grundskoleutbildning i Sverige. Nästa nivå omfattar två till fyra år och avslutas med bevis över *Middelbaar Beroepsondewijs*, MBO (Senior Secondary Vocational Education) och omfattar åldrarna 16–20 år. MBO omfattar ett

stort antal yrkesprogram inom följande sektorer: teknologi, ekonomi, hälsovård, agronomi och miljökunskap. Skolorna har stor frihet i utformningen av dessa program. De allmänna ämnena har sedan 1980-talet minskats till förmån för de mer yrkesspecifika. För närvarande finns det fyra olika typer av MBO: orienteringsprogram (*oriënterende programma's*), korta program (*korte opleidingen*, två år), medellånga program (*tussenopleidingen*, tre till fyra år) och långa program (*lange opleidingen*, tre till fyra år). De tre första programmen är mer praktiskt inriktade och ger inte behörighet till högskolestudier. Tillträdeskraven till de medellånga och långa MBO-programmen är antingen ett diplom över VBO eller MAVO, *Middelbaar Algemeen Voortgezet Onderwijs* (Junior General Secondary Education) 8+ 4 år.

De långa programmen innehåller mer teori och ger behörighet till yrkesutbildningar på högskolenivå, Hoger Beroepsonderwijs, HBO).

HBO-utbildningar

HBO-utbildningarna omfattar 168 credits (ca fyra år) och ligger inom högskolesektorn i Nederländerna. För tillträde krävs HAVO-diplom på fem år (8+ 5), VWO-diplom på sex år (högsta gymnasienivån i Nederländerna (8+ 6)) eller MBO-diplom på tre till fyra år (8+ 3-4 år).

HBO-utbildningarna finns inom följande sektorer: teknik (ingenjörsprogram bl.a.), ekonomi, hälso- och sjukvård, konstnärliga utbildningar, lärarutbildningar, beteendevetenskap och sociala yrken (socioonomutbildningar bl.a.), agronomi och miljökunskap. I utbildningarna ingår alltid ett examensarbete och praktik/projektarbete på cirka ett år. Det första året är ett förberedande år, *propedeuse*, med allmänna ämnen som har anknytning till yrkesinriktningen. De efterföljande åren omfattar yrkesspecifika kurser, i år tre ingår i regel praktik/projektarbete och under år fyra skriver man sitt examensarbete.

Utbildningen leder till följande examen: *getuigschrift hoger beroepsonderwijs* eller *getuigschrift van het afsluitende examen*. Examen leder också till följande titlar: *ingeniuer*, *ing* för de tekniska och naturvetenskapliga utbildningarna och till *baccalaureus*, *bc* för de övriga.

ESTLAND

Sedan 1998 har Estland två nivåer av yrkesutbildningar. Gymnasial yrkesutbildning (*kutsekeskharidus*) och högre yrkesutbildning (*kutsekõrgharidus*). Den gymnasiala yrkesutbildningen kan dels byggas direkt på grundskolan och omfattar då tre år, byggas på gymnasieutbildning och omfattar då ett år, utbildningen räknas som gymnasial. Högre yrkesutbildning ligger inom högskolesektorn och omfattar tre till fyra år. För tillträde krävs avslutad gymnasieutbildning.

Gymnasial yrkesutbildning

För närvarande finns det 54 skolor som ger yrkesutbildningar som bygger på grundskola och 74 skolor som erbjuder yrkesutbildningar som bygger på gymnasieutbildning. Yrkesutbildningarna finns inom 35 olika områden med stora möjligheter till specialisering. Följande områden prioriteras: servicenäring (catering, turism, hotelledning, handel), logistik (transporter, kommunikation), IT, elektronik och telekommunikation.

De treåriga programmen som bygger på grundskola leder till följande examensbevis *tunnistus põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta* (certificate on acquiring secondary vocational education based on basic education).

De ettåriga postgymnasiala programmen som bygger på gymnasieutbildning leder till *tunnistus keskhariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta* ((certificate on acquiring secondary vocational education based on secondary education).

Högre yrkesutbildning

Högre yrkesutbildning (*kutsekõrgharidus*) infördes 1998 och ersätter de tidigare diploma-programmen som också till största delen var yrkesinriktade. Det finns för närvarande sju skolor som ger *kutsekõrgharidus*-utbildningar. De utbildningar som ges är bl.a. sjuksköterske-, barnmorske-, socionom-, förskollärare- och samhällsvetenskapliga utbildningar. Utbildningarna omfattar 3-4 år (120–160 credits). I utbildningarna ingår praktik omfattande 35 % av utbildningstiden. Slutförd utbildning leder till ett diplom som anger specialiseringen.

LETTLAND

Lettland har flera olika typer av yrkesutbildningar. Det finns gymnasial professionell utbildning (*videja speciala izglitiba*). Dessa utbildningar finns inom området teknik, ekonomi, sjuksköterska, apotekare (troligtvis receptarie (min anmärkning), konst och musik. Man kan antas direkt efter grundskolan, utbildningen omfattar då fyra till fem år och innehåller även allmänna gymnasieämnen. Den som har gymnasieutbildning kan läsa ytterligare två till tre år och utbildningen består då huvudsakligen av de yrkesmässiga kurserna och räknas som postgymnasial. Både slutförda längre och kortare utbildningarna ger behörighet till högskolestudier. De skolor som erbjuder de professionella utbildningarna kallas i regel *tehnikums* eller *koledza* (college).

Delar av de postgymnasiala utbildningarna (framförallt sjuksköterske, ekonom- och vissa tekniska utbildningar) har nyligen omvandlats till att vara en del av den första cykeln i högre utbildning. Dessa utbildningar leder till ett collegediplom och nivå IV yrkeskvalifikation (CEDUC-klassificering).

POLEN

I Polen finns ett utbyggt system av eftergymnasiala utbildningar inom alla yrken, från teknik till vård och socialt arbete. Dessa ges vid speciella postgymnasiala skolor ("szkoly policealne"). För tillträde krävs fullständig gymnasieutbildning (8+4 år) från en teoretisk linje. Utbildningarna ligger under tillsyn av lokala skolmyndigheter och leder till samma yrkestitlar som gymnasiala praktisk-teoretiska utbildningar (8+5 år).

Sedan 1998 finns även yrkeshögskolor som tillhör högskolesektorn. Dessa skolor har stark lokal anknytning och svarar mot den lokala arbetsmarknaden. Utbildningarna är 3-åriga och leder till examen "licencjat". Exempel på områden inom denna sektor är offentlig administration, turism, ekonomi, informatik, lärarutbildningar. Vissa tekniska utbildningar som avslutas med examen "inzynier" förekommer också.

Kontakter under utredningsarbetet

Utbildningsdepartementet
Carl Lindberg

Gymnasieutredningen (dir 2000:35)
Jan Björkman

KY-kommittén (dir. 1996:26, 1996:41)
Majléne Westerlund-Panke

Riksdagens Revisorer/Högskoleverket
Elisabeth Carlsund

Ericsson, Gävle
Tormod Kristiansen

Svenskt näringsliv (tidigare Industriförbundet)
Camilla Modéer

Svensk Handel
Björn Edsta

Landstingsförbundet
Gunilla Strand

Svenska Kommunförbundet
Kerstin Ahlsén

Sveriges Landsorganisation
Lars-Åke Henriksson

Tjänstemännens Centralorganisation
Mats Essemyr

Sveriges Akademikers Centralorganisation
Anders Lönnberg

YTH-samverkansgruppen
Yvonne Granfeldt
Anita Markstedt
Jan Anders Månsson
Jan Olof Plato

Högskoleverket
Sigbrit Franke
Eivor Johansson
Torsten Kälvemark
Lennart Ståhle
Jean-Pierre Zune

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering
Susanne Ackum-Agell
Erika Ekström
Kerstin Johansson
Martin Lundin
Sara Martinsson
Erik Melander

Arbetsmarknadsstyrelsen
Jonas Eriksson

SUHF styrelse
Boel Flodgren, Lunds universitet
Leif Lindfors, Stockholms universitet
Ingegerd Palmer, Luleå Tekniska universitet
Bo Sundqvist, Uppsala universitet
Kari Sylwan, Danshögskolan
Örn Taube, Högskolan i Kalmar
Christina Ullenius, Karlstads universitet

Chalmers tekniska högskola
Peter Olsson
Bernt Rönnäng
Anders Sjöberg

Göteborgs universitet
Bo Samuelsson

Högskolan i Jönköping
Roy Holmberg
Claes Wahlbin

Karolinska institutet
Peter Aspelin
Bengt Norrving
Hans Wigzell

Linköpings universitet
Bertil Andersson
Marianne Miklavcic
Mille Millnert

Mitthögskolan
Stefan Falk
Per Hägglund

Södertörns högskola
Gunnel Stenqvist

Referenser

Arbetsgruppen med uppgift att kartlägga personalförsörjning och utbildningsbehov inom äldreomsorgen (S 1998:D): *Personalförsörjning och kompetensfrågor inom äldreomsorg och äldrevård*. Regeringskansliet, Socialdepartementet, 2000

Arbetsmarknadsstyrelsen (1999): *Flaskhals eller överdrivet formulerade behov? – en analys av arbetsgivarnas krav vid rekrytering*. Ura 1999:17

Arbetsmarknadsstyrelsen (2001): *Var finns jobben år 2001?* URA 2001:1

DS 2000:33 *En ny eftergymnasial yrkesutbildning*

Högskolelagen (SFS 1993:100)

Högskoleförordningen (SFS 1993:100)

Högskoleverket (1996): *1993 års högskolereform – Vad blev det av den? Sju vittnesmål efter tre år*. Högskoleverket 1996:6 S

Högskoleverket (1998) *Nittioalets studenter. Bakgrund och studiemönster*. Högskoleverkets arbetsrapport nr 2, 1998

Högskoleverket (1999a): *Den högre utbildningen och arbetsmarknadens behov – delrapport med anledning av ett regeringsuppdrag*. Högskoleverkets omvärldsanalys för högskolan. Arbetsrapport nr 3, 1999

Högskoleverket (1999b): *Högskoleutbildade – tillgång och efterfrågan. Rapport med anledning av ett regeringsuppdrag*. Högskoleverkets arbetsrapport nr 9, 1999

Högskoleverket (1999c): *Internationella trender på högskoleområdet*. Högskoleverkets arbetsrapport nr 2, 1999

Högskoleverket (1999d): *Kan gymnasieskolan förse högskolan med studenter?* Högskoleverkets arbetsrapport nr 5, 1999

Högskoleverket (1999e): *Traditionella och icke-traditionella studenter*. Högskoleverkets arbetsrapport nr 8, 1999

Högskoleverket (2000a): *Nyborjare och registrerade läsåret 1999/2000 – nya data från universitets- och högskoleregistret*. PM, 2000-12-07

Högskoleverket (2000b): *Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald*. Högskoleverkets rapportserie 2000:8 R

Högskoleverket (2000c): *Årsrapport för universitet och högskolor 1999*

Högskoleverket (2001): *Internationell jämförbarhet och nationell styrning – aktuella perspektiv på högskolans examensordning*. Högskoleverkets rapportserie 2001:10

Industriförbundet/Svenskt Näringsliv: *Ny kunskap – nya världar. Vilken kompetens behöver företagen?* Industriförbundet 2000

Jacobsson, Jan Erik: *YTH – Vem och Varför? Samlade erfarenheter av landets yrkestekniska högskoleutbildning*. Luleå tekniska universitet, 1997

Josefson, Ingela: *Teoretisk och praktisk kunskap*. Ur ... å andra sidan: Kvinnors och mäns villkor. Svenska Kommunalarbetsareförbundet. Rabén Prisma, 1994

Landstingsförbundet: *Hur fyller vi Kompetensklyftan?* Landstingsförbundet, 2000

Lunds universitet: *Utbildningsutbudet – villkor och möjligheter*.
Utbedsutredningen, Lunds universitet 2001

NU-databasen

Prop. 1975:9 *Regeringens proposition om reformering av högskole-
utbildningen m.m.*

Prop. 1992/93:1 *Universitet och högskolor: frihet för kvalitet*

Prop. 1994/95:100, bil. 9

Prop. 1999/2000:10 *Ett reformerat studiestödssystem*

Prop. 2000/01:1 *Budgetpropositionen för 2001*

Prop. 2000/01:63 *Kvalificerad yrkesutbildning*

Riksdagens revisorer: *Högskoleutbildningens utveckling. Förslag till
riksdagen 2000/01:RR10*

Riksrevisionsverket: *Kursutveckling inom högskolan*. Riksrevisions-
verket 1998:27

Skolverket: *Barnomsorg och skola i siffror*. Olika år.

SOU 1993:85 *Ursprung och utbildning*

SOU 1999:66 *God vård på lika villkor? Om statens styrning av
hälso- och sjukvården*.

SOU 1999:119 *Utvärderingen av KY*

SOU 1999:122 *KY – Kvalificerad yrkesutbildning*

SOU 2000:47 *Mångfald i högskolan*

SOU 2000:82 *Högskolans styrning*

SOU 2000:119 *Individuellt kompetenssparande IKS – med start år
2002*

SOU 2001:13 *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen*

St. Meld: *Om korte yrkesrettede utdanninger etter videregående opplæring* St. meld. Nr 20 (2000-20001)

St. meld: *Gjør din plikt – krev din rett.* St. meld nr 27 (2000-2001)

Statistiska Centralbyrån: *Arbetskraftsbarometern 2000 – Utsikterna på arbetsmarknaden för 78 utbildningar. Information om utbildning och arbetsmarknad 2000:4.* Statistiska Centralbyrån, 2000

Studiestödslagen (SFS 1999:1395)

Studiestödsförordningen (SFS 2000:655)

Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet: *Fakta om vård- och omsorgspersonal i kommuner och landsting, 2000*

Teknisk framsyn: *Det framsynte samhället. En syntesrapport från teknisk framsyn.* Teknisk framsyn, 1999

The European Higher Education Area. Joint declaration of the European Ministers of Education. Convened in Bologna on the 19th of June 1999

www.hefce.ac.uk (elektronisk referens)

www.dfee.gov.uk (elektronisk referens)